

Univerzita Karlova v Praze

Filosofická fakulta

Ústav řeckých a latinských studií

Kristína Sekáčová

**Neprototypické použitie imperfekta slovíes *dicendi* v naratívnej
próze klasickej gréčtiny**

**(Non-prototypical uses of Ancient Greek imperfect of the verbs of saying in narrative
prose)**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Dagmar Muchnová, CSc.

Praha 2016

Pod'akovanie

Rada by som venovala pod'akovanie doc. PhDr. Dagmar Muchnovej, CSc. za podporu, cenné rady, trpezlivosť a hlavne ochotu poradiť pri písaní tejto bakalárskej práce.

Prehlásenie

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne

Anotace v češtině

- 1) Vytvořit stručnou charakteristiku jednotlivých funkcí řeckého imperfekta na základě pojednání ve známých vědeckých příručkách řečtiny: Rijksbaron, Smyth, Schwyzer – Debrunner, Kühner – Gerth, Duhoux, Humbert.
- 2) Vyhledat pomocí bibliografických příruček a databází L'année philologique, GoogleScholar, Gnomon, Buijs aj. další sekundární literaturu k tématu.
- 3) Práce nebude sledovat klasické rozlišení imperfektum: *nedokonavost* X aorist: *dokonavost*. Úkolem studentky bude naopak najít případy, které tomuto standardnímu rozlišení neodpovídají, a taková nestandardní užití okomentovat, klasifikovat a najít pro ně vysvětlení. Excerpce materiálu se bude týkat přiměřeně dlouhé pasáže z narativního díla dle vlastního výběru.

Anotace v angličtině

- 1) To create brief characteristics of particular functions of the Greek imperfect based on papers from reputable scientific handbooks of the greek grammar: Rijksbaron, Smyth, Schwyzer – Debrunner, Kühner – Gerth, Duhoux, Humbert.
- 2) To look up the secondary literature relevant for the topic in bibliographic handbooks and databases L'année philologique, GoogleScholar, Gnomon, Buijs etc.
- 3) The thesis won't follow the usual distinction between imperfect: *imperfectivity* and aorist: *perfectivity*. Contrariwise, the student's task will be to find cases which don't correspond with the standard distinction and to comment, classify and find an explanation for these non-standard occurrences. The material will be excerpted from adequately extensive passage from a narrative work of the student's own choice.

Kľúčové slová v slovenčine:

Imperfektum, slovesá *dicendi*, slovesá *imperandi*, Xenofón, referujúce a odkazujúce použitie sloves *dicendi*

Kľúčové slová v angličtine:

The Imperfect, the verbs of saying, the verbs of commanding, Xenophon, the referring and linking use of the verbs of saying

Obsah

Obsah	6
1. Úvod.....	7
2. Imperfektum sloviess <i>dicendi</i>	9
2.1 Status quaestionis	9
2.2 Rozdelenie sloviess <i>dicendi</i>	13
2.2.1 Typ I. naratívne použitie sloviess <i>dicendi</i>	15
2.2.2 Typ II. odkazujúce slovesá <i>dicendi</i>	16
2.2.3 Typ III. referujúce slovesá <i>dicendi</i>	19
2.2.3.1 <i>Oratio obliqua</i>	20
2.2.3.2 <i>Oratio recta</i>	24
2.2.3.2.1 Slovesá <i>dicendi</i> uvádzajúce dialogické pasáže	24
A) Dialogické pasáže	27
B) Tlmočené dialógy	36
2.2.3.2.2 Rámcové vety	38
2.3 Slovesá <i>imperandi</i>	45
2.3.1 Status quaestionis	45
2.3.2 Referujúce slovesá <i>imperandi</i>	46
3. Záver.....	54
3.1 Autorova indikácia	55
3.2 Komunikačný zámer hovoriaceho	56
3.3 Slovesá <i>imperandi</i>	57
3.4 Vidovo-aspektuálny vzťah sloviess <i>dicendi</i>	58
4. Bibliografia.....	60

1. Úvod

Pri štúdiu akéhokoľvek jazyka sa nesmie prehliadať existencia vzťahu medzi myslením a formou jej vyjadrenia jazykovými prostriedkami zo strany autora; ten je totiž kľúčový pre pochopenie používania oných jazykových prostriedkov. Zároveň je nevyhnutné pochopiť autorov komunikačný zámer, kvôli ktorému tie či oné jazykové prostriedky používa. Každý autor či hovoriaci si zámerne, teda pragmaticky, volí lexikum či napríklad syntaktické prostriedky v tej miere, v akej mu to daný jazyk dovoľuje a ktoré odpovedajú jeho komunikačnému zámeru, teda vôbec všetko z jazykového inventára, ktorým disponuje, aby adresátovi svojho textu či svojej reči podal informáciu¹ a spolu s ňou i to, čo sa za ňou akoby *skrýva* – teda spolu s nejakými implicitnými informáciami, ktoré kvôli svojim nuanciám vlastným jednotlivému celkovému charakteru výpovedi v rámci špecifického diskurzu musia byť adresátovi či všetkým komunikujúcim v danom jazyku zrejmé, aby bola daná informácia zároveň s tou, ktorá je v nej ďalej obsiahnutá, plne pochopená.

Tým, ktorí sa zaoberajú štúdiom jazyka, starogréčtiny, ktorým už nikto bežne nekomunikuje, vyvstáva komplikácia v podobe toho, že tieto skryté informácie v lexiku či syntaxi nevie automaticky rozpoznať, a teda i autorov komunikačný zámer je sčasti neprístupný. Presne takáto komplikácia sa týka mimo iné používania imperfekta, a to tam, kde by sme vzhľadom k nášmu jazykovému cíteniu s použitím imperfekta vôbec nepočítali. V tejto práci sme sa zamerali práve na túto problematiku, nebudeme teda sledovať klasické rozlíšenie *dokonavosti* (aorist) a *nedokonavosti* (imperfektum), ale zaujímajú nás prípady tomuto štandardnému rozlíšeniu neodpovedajúce.

Cieľom tejto práce je tým pádom poukázať na ďalšiu z rady dielčích funkcií starogréckeho indikatívu imperfekta, na ktoré sa v poslednej dobe bádatelia často krát zameriavajú a hľadajú sa rôzne neprototypické funkcie imperfekta, ktoré neodpovedajú vidovej diferencii.² De la Villa (2014) rozlišuje aspekt lexikálny teda *Aktionsart*, gramatický a sekvenciálny. Vzhľadom k tomu, že je aspekto-temporálny slovesný systém prepojením času a aspektu pre starogréčtinu veľmi význačný, sú práve prípady tomuto paradigmatu neodpovedajúce tak hojne skúmané. Imperfektum ako také je vo väčšine

---

¹ Tým sa myslia príkazy (informácia, že niečo chcem), otázky (informácia, že niečo neviem), oznamovacie vety (informácie v nich obsiahnuté) atp.

² Crespo (2009), Hooker (1992), Bakker (1968), Basset (2009).

vedeckých či školných gramatík charakterizované ako tempus, ktorý lokalizuje dej výpovede do minulosti, je to vlastne paralelný ekvivalent prázenta v minulosti.³ Tvorí sa z prázentného kmeňa a predstavuje dej v jeho priebehu, pričom reálne trvanie deja⁴ nehrá rovnako ako i u prázentu veľkú rolu, ani nezohľadňuje koniec trvania deja.

Vzhľadom k tomu, že by však skúmanie neprototypických funkcií imperfekta všetkých slovies naraz presiahlo rámec našej práce, rozhodli sme sa obmedziť sa iba na širokú skupinu slovies *dicendi*. Materiál, ktorý sme čerpali z *Helleník* II-III od Xenofóna, sme rozdelili z hľadiska formy autorovho podania obsahu reči, teda na *oratio recta* a *oratio obliqua*, a ďalej podľa formy obsahovej propozície, ktorá je slovesami *dicendi* uvedená. Ďalej sme zo slovies *dicendi* vyčlenili špecifickú skupinu slovies *imperandi*, ktorej venujeme samostatnú kapitolu ku koncu. Keďže v starogréčtine nie je možné vymedzovať funkcie imperfekta bez konfrontácie s aoristom, obsahuje naša práca veľa príkladov práve s aoristom, ktoré nie je možno opomenúť, pretože slovesá ἔλεγον *hovoril som* a εἶπον *povedal som* sú pri reprodukcii reči v textoch tak hojne zastúpené, že jednoducho nie je možné brať v danom dialógu či dlhšom slede reprodukcii do úvahy iba výskyty imperfekta.

Základným zdrojom bolo vydanie *Les Belles Lettres* (1973), ale pracovali sme s viacerými vydaniami, aby sme konfrontovali prípadné rôznočítania. Prekvapivo sme zistili, že sa v nich výskyt imperfekta a aoristu slovies *dicendi* nijak nelíši, rozdiely sú v osobách singulár/plurál, iba u slovesa παραγγέλλω použitie imperfekta a aoristu miestami kolísa.

Nakoniec je podstatné držať na pamäti, že v prekladoch, ktoré sme pre účely ilustrácie rozdielov medzi použitím imperfekta v starogréčtine a slovenčine, prípadne v češtine, použili, sa premieta naša vlastná interpretácia textu, ktorá však veľmi často cudzím jazykovým nuanciam pochopiteľne neodpovedá. Každý preklad z hocijakého jazyka je v podstate interpretáciou a tým pádom nevyhnutne dochádza k zahmleniu istých nuancií, o ktorých sme sa vyššie zmieňovali. To je teda dôvod, prečo je v našich prekladoch možné poukázať na rozdiel medzi zmienenými jazykmi len čiastočne.

---

³ „Das griechische Imperfekt versetzt den Verbalinhalt des Präsensstammes, zu dem es gehört, in die Vergangenheit“ Schwyzer-Debrunner, 1950; 275.

⁴Kühner-Gerth (1963;142): „...das Imperfekt sagt aus, daß in der Vergangenheit der Verbalinhalt bestand oder in der Entwicklung begriffen war, wobei ein möglicher Abschluß außer Betracht bleibt. Ebensowenig bezeichnet das Imperfekt an sich eine längere Zeitdauer,“ Schwyzer-Debrunner, 1950; 275.

2. Imperfektum sloviés *dicendi*

Skupina sloviés *dicendi*, do ktorej radíme slovesá sprostredkujúce verbálne výpovede, ako sú napríklad λέγω, ἀποκρίνομαι, φημί, ale i κελεύω, ktoré bežne radíme do skupiny sloviés *imperandi*, stojí často v imperfektu, kde by sme my očakávali skôr aorist. Rozhodli sme sa však vynechať mediálne a pasívne tvary sloviés. Imperfektum a jeho neprototypické funkcie sme sa rozhodli skúmať na skupine sloviés *dicendi* v širšom slova zmysle v naratívnej próze, pričom sme sa obmedzili na tieto slovesá, z ktorých sú najfrekvencovanejšie tie umiestnené v prvom stĺpci a εἶπον.

λέγω hovorím	ἀντιλέγω protirečím, namietam
ἀγγέλλω oznamujem (a jeho zloženiny)	διαλέγομαι rozprávam sa, diskutujem
ἀποκρίνομαι odpovedám	ἔρωτῶ pýtam sa
φημί hovorím	εἶπον povedal som (a jeho zloženiny)

2.1 Status quaestionis

V starších vedeckých gramatikách nájdeme zmienky o slovesách *dicendi* len sporadicky, i to sa väčšinou jedná o názory predchodcov doložené rôznymi príkladmi, avšak často bez vlastného komentára. Kühner-Gerth (1963; 143) píšú v zhode s mnohými ďalšími bádateľmi,⁵ že imperfektum sloviés posielania, chodenia, hovorenia, ale i povzbudzovania (teda rozkazovania), je často použité pri popise ukončenej udalosti miesto aoristu, pričom autori vylučujú zámenu použitia časov. Tvrdia, že použitím imperfekta autor upozorňuje na subjekt v danej situácii, zatiaľ čo koniec udalosti vyplýva z kontextu. Občas za použitím stoja metrické dôvody a imperfektum stojí pri slovesách *dicendi* vtedy, keď rozprávač reč považuje za rozvíjajúcu sa v jednotlivých momentoch, nie za ukončenú.⁶ Zmieňujú i pohľad iných bádateľov, ktorí považujú ἔλεγον za pozostatok starého jazykového úzu, kedy bolo imperfektum ako také hlavný prostriedok na rozprávanie o minulosti, v zhode napríklad s Rijksbaronom (1986; 249) či Bakkerom (2007; 117) považujúcim imperfektum za naratívny čas *par excellence*.

⁵Rijksbaron, Schwyzer-Debrunner, Goodwin, Smyth, Humbert, Duhoux...

⁶„So steht das Imperfekt namentlich bei den Verben des Sagens, wenn die berichtete Rede dem Erzähler nicht schon als abgeschlossenes Ganzes vorschwebt, sondern in ihren einzelnen Momenten entwickelt wird“ (1963; 144)

Podobne sa i Koller (2015; 88) stotožňuje s Wackernagelovým tvrdením, že výskyt imperfekta ako naratívneho času je veľmi častý.⁷

Schwyzler-Debrunner (1950; 277) citujú mnohé názory a povšimnutia iných autorov, ale sami s k tejto problematike nevyjadrujú, i keď by sme to očakávali. Medzi zmienené názory patria napr. imperfektá s dlhotrvajúcou účinnosťou,⁸ alebo že sa jedná o slovesá majúce ich ukončenie v jednaní.⁹ Či zlúčenie oboch teórií s tým, že sa tento jav nachádza už v homérskej gréčtine a siaha až do *koiné*.¹⁰

Ďalej Goodwin (1902; 270) rozdiel medzi aoristom s imperfektom ilustruje práve na slovesách *dicendi* tvrdiac však, že použitie jedného či druhého času je príležitostne indiferentné. Imperfektum a aorist ukazujú dva rozličné pohľady na rovnaký akt hovorenia a zároveň sú oba pohľady prirodzené.¹¹ Podobne píše Smyth (1976; 424) o slovesách posielania, chodenia, hovorenia, vyzývania atď., že implikujú pokračujúci dej.¹² Vo všetkých prípadoch imperfektum znamená nedokončenosť akcie. K slovesám *dicendi* sa vyjadruje v tom zmysle, že imperfektum sa používa vtedy, keď reč nie je ukončená ako celok, ale vyvíja sa bod po bode¹³ a svoje tvrdenie dokladá príkladom práve z Xenofóna.

Humbert (1960; 137) pravidelné použitie imperfekta sloves hovorenia, prosenia, žiadania odôvodňuje najskôr u Homéra tak, že je to možno spôsobené zaužívanými formulami, čím sa čiastočne zhoduje s poznámkou u Kühner-Gertha. U iných autorov miesto aoristu, ktorý by bol indikovanejší kontextom, je použité imperfektum vtedy, keď má autor záujem, *considération*, brať ohľad na reč, ktorá má nasledovať.

Rôzne dôvody pre použitie imperfekta tam, kde by sme očakávali aorist uvádza Duhoux (2000; 359), ale slovesá, ktorých sa to týka, nijak bližšie nešpecifikuje (τίκτε, ὑπήκουον, ἔπλεον atď.) – u sloves *dicendi* paradoxne žiaden dôvod neuvádza. Výber aspektu podľa

---

⁷ „Wackernagel sagt zum griechischen Imperfekt (Syntax I 182): Man muß einfach anerkennen, daß das Imperfekt in zahlreichen Fällen das erzählende Tempus gewesen ist...“ Koller (2015; 88).

⁸ „Imperfekta 'nachhaltiger Wirkung'“ Nägelsbach, Anmerkungen zur Ilias, 1834, Exc. X S. 249-55

⁹ „...es sich um Verba handle, die ihr Ziel und ihre Vollendung in dem Tun eines andern haben,“ Blaß, RhM. 44, 406 ff.

¹⁰ „...vereint die beiden Anschauungen; er stellt auch fest, daß der Gebrauch nicht nur attisch war, sondern auch schon homerisch und ionisch und noch der Koine angehört,“ Svensson a. a. O. 1-77.

¹¹ „As it is not always important to distinguish between the progress of an action and its mere occurrence, it is occasionally indifferent whether the imperfect or the aorist is used; compare ἔλεγον... with εἶπον... The two tenses show different views (both natural views) of the same act of speaking,“ Goodwin (1902; 270).

¹² „...simply continuous action“ Smyth (1976; 424)

¹³ „...the speech is not thought of as a finished whole, but as developed point by point,“ Smyth (1976; 424).

Duhouxa síce primárne na mimojazykovej skutočnosti nezávisí, avšak závisí na spôsobe hovoriaceho vzhľadom ku všetkým gramatickým a kontextuálnym zvláštnostiam túto mimojazykovú skutočnosť popísať.

V moderných gramatikách sa na rozdiel od starších pohľadov na slovesá *dicendi* líši tým, že sú použité na ilustráciu jednotlivých funkcií imperfekta. U Rijksbarona (2002; 19) sa poukazuje na to, že výskyt imperfekta a zároveň i aoristu má *pravdepodobne* súvis s následnou existenciou, respektíve neexistenciou reakcie na sprostredkovanú výpoveď. Imperfektum sa objavuje tam, kde reakcia nasleduje, zatiaľ čo aorist sa objavuje tam, kde reakcia nasledovať nemusí. Pritom však dodáva, že pri použití aoristu je obsah výpovede *jednoducho* zmienený.¹⁴ Takéto pozorovania sa môžu objaviť i v moderných školských gramatikách, napríklad u Bornemann-Rischa (2008; 222), ktorí podotýkajú, že nielen slovesá hovorenia, ale i pohybu stoja častejšie v imperfekte vtedy, keď je hlavný dej ďalej rozvíjaný.¹⁵

Jediná monografia venovaná slovesám *dicendi* pochádza od Henry Fournier (non vidi), ktorá sa zamerala konkrétne na slovesá λέγειν, εἶπεῖν, ἔρεῖν, φάναί a niektoré ďalšie, ktoré sú v gramatikách vedené ako navzájom supletívne. Hoenigswald (1948) na Fournierovej knihu napísal recenziu, z ktorej sme primárne vychádzali. Fournier sa však nijak nevyjadruje k významom jednotlivých použití, poukazuje na vývoj sloves a ich špecifické nuancie (ak ich majú), o ktorých sme nižšie podali stručný výťah.

Fournier sledujúca vývoj sloves *dicendi* zisťuje, že εἶπεῖν a ἔρεῖν boli od počiatku supletívne, λέγειν bolo pridané ako prézens v posthomérskej gréčtine a ostatné slovesné kmene stáli už v užšom systematickom vzťahu k dvojici εἶπεῖν - ἔρεῖν. A φάναί, ktoré sa v Homérovi najviac približovalo k prézentu, vymizlo. Zato Schwyzer-Debrunner (1950; 259) pokladajú na λέγειν a φάναί za primárne prázentia¹⁶ a tvrdia o nich, že neukazujú žiadne významové odtiene.

O εἶπεῖν Fournier tvrdí (1948; 200), že v praindoeurópcine obsahuje istý religiózny a sociálny podtext a má *indefinítny* aspekt, zatiaľ čo ἔρεῖν má aspekt *definítny*

¹⁴ „...the connection is not emphasized: question, request etc. Are *simply* mentioned“, Rijksbaron (2002; 19).

¹⁵ „Vor allem stehen die Verben der Bewegung (z. B. πέμπειν, φεύγειν) sowie des Forderns und Fragens (wie κελεύειν, ἀξιοῦν, ἐρωτᾶν) öfters im Imperfekt, und zwar gerade dann, wenn die Haupthandlung weitergeführt wird. Beispiele: Ἐς Δελφοὺς ἔπεμπον (in einem besonderen Fall!)... Ἡ δὲ Πυθίη ἐκέλευε...“ - poslali do Delf Pýthia rozkázala, Bornemann-Rich (2008; 222).

¹⁶ „...sowenig wie die sgn. Primären Prázentia (z. B. φημί, λέγω) zeigen die durch besondere Prázenssuffixe charakterisierten Bedeutungsschattierung“ Schwyzer-Debrunner (1950; 259).

a prehistoricky sa používal s významom 'sagrálna a zákonná formulácia', avšak z gréčtiny sa tieto funkcie vytratili a slovesá znamenajú jednoducho *hovorit'*.¹⁷

Φάμαι rozoberaným nasledovne sa budeme zaoberať v kapitole 2.2.3.2.1. Λέγειν je odlišné, pretože si ponechalo niektoré zo subjektívnych, *racionálnych* významov, ktoré nie sú nutne spojené s hovoriacim aktom, avšak ako protipríklad uvádza τέλος λέγειν *zbierať poplatky*, ktoré v attičtine nadobudlo významu *chystať sa povedať*.¹⁸ Λέγειν sa stáva expresívnym tým, že stráca niektoré zo svojich deklaračných významov, napríklad εἶ λέγειν *hovorit' pravdu*. Niektoré z týchto významov, ako vyjadrovanie obecnej mienky λέγουσι, sa preniesli na εἶπεῖν - ἐρεῖν a φάμαι, avšak mimo fyzikálnych nuancií. Charakteristické vlastnosti λέγειν sa najviac ukazujú v časových systémoch kontrastujúcich s εἶπεῖν - ἐρεῖν, teda na tvaroch λέξω, ἔλεξα atď., ktoré sa objavili pomerne skoro, ale nie systematicky a v rôznych dialektoch. Podľa Fournier (1948; 201) majú subjektívny, expresívny a indefinítvy charakter a ponechávajú si etymológiu a racionálne implikácie. Λέγειν sa podľa Fourniera vyvinulo do prázenta pre εἶπεῖν - ἐρεῖν procesom, ktorý nazýva vzájomné zblíženie,¹⁹ pomocou faktorov, medzi ktoré radí pravidelnú, kompletnú a jednoduchú konjugáciu λέγειν, čo Hoenigswald označuje za Fournierovej teleologickú láskavosť. Autorka však zisťuje, že λέγειν sa najskôr pripodobnilo φάμαι s infinitívom, skôr než ku konštrukciám εἶπεῖν - ἐρεῖν (1948; 202) a to kvôli pravidelnosti, uniformite a výskytom λέγειν. Infinitívna konštrukcia po λέγειν sa objavuje zriedkavejšie a na konci dominujú väzby s ὡς a ὅτι. Ku koncu stojí, že rozdiel medzi λέγειν a εἶπεῖν vyplýva čisto zo štúdia konkrétnych pasáží, v ktorých sa slovesá nachádzajú.

My sloveso λέγειν chápeme ako atelické sloveso, εἶπεῖν ako telické. Fournier tvrdí (1948; 203), že λέγειν i εἶπεῖν sú tranzitívne, ale len εἶπεῖν je punktuálne. Κ φάμαι sa vyjadrujeme v kapitole 2.2.3.2.1A).

---

¹⁷ „...in Greek, both the verbs have lost their solemn functions, meaning simply 'to say'“ Hoenigswald (1948; 200).

¹⁸ „...to be going to say“ Hoenigswald (1948; 201).

¹⁹ „...by a process of mutual rapprochement“ Hoenigswald (1948; 201).

2.2 Rozdelenie sloviess *dicendi*

Z diela *Hellénika* od Xenofóna, konkrétne z kníh II – III, sme podľa formy obsahovej propozície sloviess *dicendi* systematicky vyexcerpovali výskyty imperfekta, miestami spolu s aoristom, ktoré sme následne interpretovali. Zaujímá nás, aké sú rozdiely medzi používaním rôznych sloviess uvádzajúcich obsahové propozície, ďalej či závislosť na forme obsahovej propozície, teda rôzne typy doplnenia uvádzajúcich sloviess, nejakým spôsobom ovplyvňujú výber uvádzajúceho slovesa, alebo či ovplyvňujú funkciu a interpretáciu riadiaceho slovesa, pretože výber uvádzajúceho slovesa je daný komunikačným zámerom hovoriaceho, respektíve autora.

Slovesá *dicendi* rozdeľujeme podľa ich použitia na tri skupiny, ktoré nie sú na prvý pohľad očividné. Jedná sa o imperfektum vo funkcii naratívnej, referujúcej a odkazujúcej, ktorých význam sme nižšie načrtli a v kapitolách venovaných jednotlivým funkciám definovali.

A) Imperfektum s naratívnuou funkciou, napríklad:

(1) Xen. *Hell.* 2, 2, 19 ἐπεὶ δ' ἦκον, ἐκκλησίαν ἐποίησαν, ἐν ἧ **ἀντέλεγον** Κορίνθιοι καὶ Θηβαῖοι μάλιστα, πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι τῶν Ἑλλήνων, μὴ σπένδεσθαι Ἀθηναίοις, ἀλλ' ἐξαιρεῖν. *Ked' prišli, zvolali snem, v ktorom Korint'ania a Thébania najviac **namietali**, a i mnohí iní z Grékov, aby neuzatvorili mierovú zmluvu s Athéňanmi, ale aby ich zničili.*

(2) Xen. *Hell.* 2, 4, 19 ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἐγένετο καὶ τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπεδίδοσαν, προσιόντες ἀλλήλοις πολλοὶ **διελέγοντο**. *Ked' sa toto stalo a vracali mŕtve telá pod prísahou, stretli sa a mnohí medzi sebou **debatovali**.*

Na príkladoch (1) a (2) je vidno, že sloveso διαλέγομαι *rozprávam sa* a ἀντιλέγω *namietam* v týchto príkladoch označujú deje, ktoré tvorili dejovú líniu. Slovesá *dicendi* sa takto používajú zriedka, väčšinou je použitý práve aorist. Častejšie sa jedná o jedno z nasledujúcich použití. Tento typ nazývame Typ I. naratívne použitie, pozri nižšie 2.2.1.

B) Imperfektum s odkazujúcou funkciou, napríklad:

(3) Xen. *Hell.* 2, 2, 13 οἱ δ' ἐπεὶ ἦσαν ἐν Σελλασίᾳ καὶ ἐπύθοντο οἱ ἔφοροι αὐτῶν **ἄ** **ἔλεγον**, ὄντα οἷάπερ καὶ πρὸς Ἄγιν, αὐτόθεν αὐτοὺς **ἐκέλευον** ἀπιέναι, καὶ εἴ τι δέονται εἰρήνης, κάλλιον ἦκειν βουλευσαμένους. οἱ δὲ πρέσβεις ἐπεὶ ἦκον οἴκαδε καὶ ἀπήγγειλαν

ταῦτα εἰς τὴν πόλιν, ἀθυμία ἐνέπεσε πᾶσιν· ὦντο γὰρ ἀνδραποδισθήσεσθαι, καὶ ἕως ἂν πέμπωσιν ἑτέρους πρέσβεις, πολλοὺς τῶ λιμῶ ἀπολεῖσθαι. *Ked' však boli vyslanci v Sellasii, blízko Lakónie, a ich eforovia zistili, že to, čo Athéňania povedali, bolo to zhodné s tým, čo povedali Ágidovi, rozkázali im odísť tam, a ak budú žiadať mier, je lepšie prísť s rozmyslom. Ked' vyslanci dorazili domov a oznámili to polis, všetkých zajala skleslosť. Domnievali sa totiž, že budú zotročení, a pokiaľ pošlú ďalších vyslancov, mnohí hladom zahynú.*

(4) Xen. Hell. 3, 3, 11 ὡς δ' ἀνήχθη ὁ Κινάδων καὶ ἠλέγχετο, καὶ ὠμολόγει πάντα καὶ τοὺς συνειδότας ἔλεγε, τέλος αὐτὸν ἦροντο τί καὶ βουλόμενος ταῦτα πράττοι. *Ked' bol Kínadón privedený späť a vyročúvaný, a všetko priznal a vymenoval i sprisahancov, nakoniec sa ho spýtali, čo mal v úmysle, ked' toto robil.*

Sloveso λέγω *hovorím* v (3) a (4) neuvádza žiadnu obsahovú propozíciu, ale odkazuje na konkrétne osoby – uvádza priamy predmet. Sloveso *dicendi* v odkazujúcej funkcii sa väčšinou vyskytuje vo vedľajšej vete, ale jeho výskyt i vo vete hlavnej nevyklúčujeme. Pozri nižšie 2.2.2.

C) Imperfektum s referujúcou funkciou, napríklad:

(5) Xen. Hell. 2, 1, 9 Ἱεραμένης μὲν οὖν καὶ ἡ γυνὴ ἔλεγον πρὸς Δαρεῖαιον δεινὸν εἶναι εἰ περιόψεται τὴν λίαν ὕβριν τούτου· ὁ δὲ αὐτὸν μεταπέμπεται ὡς ἀρρωστῶν, πέμψας ἀγγέλους. *Hieramenés a jeho žena teda povedali Dáreiovi Mladšiemu, že je hrozný, ak bude prezerat' jeho prílišnú spupnosť; Dáreios Mladší Kýra preto prostredníctvom poslov k sebe pozval, vraj sa necíti dobre.*

Sloveso λέγω *hovorím* v (5) vystupuje ako riadiace sloveso, ktoré uvádza výpoveď vo forme nepriamej reči, *oratio obliqua*, ale i v *oratio recta*. Pozri nižšie 2.2.3.

Z bližšieho preskúmania ilustračných viet uvedených nižšie je evidentné, že v oboch prípadoch je hlavný dôraz kladený práve na informáciu o príchode. Práve preto, že je táto informácia vnímaná ako podstatnejšia, si dovoľujeme tvrdiť, že je to práve ona, ktorá s prihliadnutím k celému textovému kontextu primárne tvorí dejovú líniu v súvetí

so slovesom *dicendi*, a nie toto sloveso samo.²⁰ To teda nie je vnímané ako rovnocenné s informáciou, ktorú uvádza.

Prišli sme o siedmej.

x

Hovoril, že prišli o siedmej.

Z druhého a tretieho použitia sloviess *dicendi* tým pádom môžeme vyvodit', že sa nechovajú ako ostatné slovesá popisujúce dej, sú to teda slovesá *sui generis* a je treba k nim tak pristupovať.

2.2.1 Typ I. naratívne použitie sloviess *dicendi*

Jedná sa o použitie sloviess *dicendi* označujúcich dej, príklad (1) a (2). Imperfektum takto použitých sloviess sme sa rozhodli začlenit' pod imperfektum naratívne, pretože slovesá *dicendi* v tomto prípade primárne tvoria dejovú líniu. Z ďalších uvedených príkladov s nedokonavým dejom (6) a s dokonavým dejom

(7) a (8) je rovnako zrejmé, že slovesá dejovú líniu primárne tvoria, i to, že sa aorist vyskytuje častejšie.

Termín *naratívny* používame v trochu inom význame než Crespa (2014; 72), ktorý takto nazval špeciálne použitie imperfekta, ktoré nasleduje za aoristom či niekoľkými aoristami toho istého lexému, pragmaticky odkazuje na prechádzajúce aoristy a hlavne je nositeľom telickej aktivity. Na príkladoch z Homérovej Íliady poukazuje nato, že takto použité imperfektum stráca svoju duratívnu platnosť.

(6) Xen. *Hell.* 3, 3, 1 ἐπει δὲ ὠσιώθησαν αἱ ἡμέραι, καὶ ἔδει βασιλέα καθίστασθαι, **ἀντέλεγον**²¹ περὶ βασιλείας Λεωτυχίδης, υἱὸς φάσκων Ἄγιδος εἶναι, Ἀγησίλαος δὲ ἀδελφός. *Ked' bolo po dňoch smútku, bolo treba ustanovit' kráľa. O vládu sa dohadovali Leótychidés, tvrdiaci, že je synom Ágidovým, a Agésilaos, Ágidov brat.*

Na príkladoch

(7) a (8) s absolútnym použitím aoristu, kedy sa Thérámenés bráni voči Kritiovi, tvoria aoristy sloviess ἀντεῖπον primárne dejovú líniu, čo je z kontextu úplne jasné.

²⁰ Nepracujeme tu s rozlíšením veta hlavá a vedľajšia, ale s tým, ktorá veta zo súvetia je pre poslucháča dôležitejšia a to buď z hľadiska kontextu, alebo pre celkové porozumenie daného textu.

²¹ Podľa textu od Parisina 2080 v edícii Les Belles Lettres je sloveso v 3. osobe singuláru, nie plurálu.

(7) Xen. *Hell.* 2, 3, 40 ἀντεῖπον δὲ καὶ ὅτε τῶν μετοίκων ἓνα ἕκαστον λαβεῖν ἔφασαν χρῆναι· *Vzniesol som však námiety, i keď vraj bolo nutné zajať jedného každého z metoikov.*

(8) Xen. *Hell.* 2, 3, 41 ἀντεῖπον δὲ καὶ ὅτε τὰ ὄπλα τοῦ πλήθους παρηροῦντο, οὐ νομίζων χρῆναι ἀσθενῆ τὴν πόλιν ποιεῖν· *Vzniesol som však námiety, i keď občania odovzdávali zbrane, domnieval som sa, že polis nie je treba oslabovať.*

Slovesá *dicendi* v naratívnej funkcii sa chovajú ako všetky ostatné slovesá, ich možná nedokonavá interpretácia ich však vylučuje zo zorného uhla našej práce, takže sa nimi ďalej nebudeme zaoberať. Skúmať budeme práve slovesá vo funkcii referujúcej a odkazujúcej, ktorým sú venované nasledujúce kapitoly.

2.2.2 Typ II. odkazujúce slovesá *dicendi*

V tejto kapitole rozoberáme použitie slovíčok *dicendi* odkazujúcich ku konkrétnemu predmetu, ktorý nie je vo forme obsahovej propozície, ale vo forme vecného priameho predmetu, príklad (9)=(3), (10)=(4), pozri a (11). Z toho dôvodu sme ich nazvali odkazujúce. Slovesá *dicendi* v odkazujúcej funkcii sa primárne nepodieľajú na tvorbe dejovej línie, iba ju akosi dokresľujú.

Vzhľadom k tomu, že odkazujúce slovesá *dicendi* odkazujú ku konkrétnej veci vo forme priameho predmetu, rozlíšenie na obsahové propozície *oratio recta* a *oratio obliqua* nie je opodstatnené. Celkom sme v knihách II-III *Helleník* našli 7 príkladov, z toho 4 výskyty s aoristom, uvádzame (12) a (13), a 3 výskyty s imperfektom, (9), (10) a (11). Odkazujúce slovesá *dicendi* sú do súvetia väčšinou inkorporované vo forme vedľajšej vety.

Imperfektum v (9) sumarizuje komunikáciu medzi Athéňanmi a Lakedaimóncami, ktorí tvorili strany jednajúce medzi sebou ohľadne mieru. Líčenie celej situácie je celkom dlhé, každá strana vždy reaguje na tú druhú. I slovesá *imperandi* sú v tejto pasáži v imperfekte, viac v kapitole 2.3.2:

(9) Xen. *Hell.* 2, 2, 13 οἱ δ' ἐπεὶ ἦσαν ἐν Σελλασίᾳ καὶ ἐπύθοντο οἱ ἔφοροι αὐτῶν ἃ ἔλεγον, ὄντα οἷάπερ καὶ πρὸς Ἄγιν, αὐτόθεν αὐτοὺς ἐκέλευον ἀπιέναι, καὶ εἴ τι δέονται εἰρήνης, κάλλιον ἦκειν βουλευσαμένους. οἱ δὲ πρέσβεις ἐπεὶ ἦκον οἴκαδε καὶ ἀπήγγειλαν ταῦτα εἰς τὴν πόλιν, ἀθυμία ἐνέπεσε πᾶσιν· ὥοντο γὰρ ἀνδραποδισθῆσθαι, καὶ ἕως ἄν

πέμπωσιν ἑτέρους πρέσβεις, πολλοὺς τῷ λιμῷ ἀπολεῖσθαι. *Ked' však boli vyslanci v Sellasii, blízko Lakónie, a ich eforovia zistili, že to, čo Athéňania povedali, bolo to zhodné s tým, čo povedali Ágidovi, rozkázali im odísť tam, a ak budú žiadať mier, je lepšie prísť s rozmyslom. Ked' vyslanci dorazili domov a oznámili to polis, všetkých zajala skleslosť. Domnievali sa totiž, že budú zotročení, a pokiaľ pošlú ďalších vyslancov, mnohí hladom zahynú.*

Podobne je i v (10) dokonavý preklad a za slovesom nasleduje ďalšia časť rozhovoru.

(10) Xen. Hell. 3, 3, 11 ὡς δ' ἀνήχθη ὁ Κινάδων καὶ ἠλέγχετο, καὶ ὠμολόγει πάντα καὶ τοὺς συνειδόμενος **ἔλεγε**, τέλος αὐτὸν ἤρροντο τί καὶ βουλόμενος ταῦτα πράττει. *Ked' bol Kinadón privedený späť a vypočúvaný, a všetko priznal a vymenoval i sprisahancov, nakoniec sa ho spýtali, čo mal v úmysle, keď toto robil.*

Odkazujúce imperfektum ἔλεγον v (11) s demonštratívom ταῦτ' sumarizujúce príklady eforov sme tiež nemohli preložiť nedokonavo, ale kvôli kontextu sme museli voliť dokonavé sloveso. Xenofón volí imperfektum miesto nami očakávaného aoristu a nasleduje za ním verbálna reakcia:

(11) Xen. Hell. 3, 2, 7 ἐπεὶ μέντοι συγκαλέσαντες τοὺς στρατιώτας ταῦτ' **ἔλεγον**, ὁ τῶν Κυρείων προεστηκώς ἀπεκρίνατο: ἀλλ', ὧ ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, ἡμεῖς μὲν ἔσμεν οἱ αὐτοὶ νῦν τε καὶ πέρυσιν· ἄρχων δὲ ἄλλος μὲν νῦν, ἄλλος δὲ τὸ παρελθόν. τὸ οὖν αἴτιον τοῦ νῦν μὲν μὴ ἐξαμαρτάνειν, τότε δέ, αὐτοὶ ἤδη ἱκανοὶ ἔστε γινώσκειν. *Potom, čo teda zvolali vojakov a povedali tieto veci, vodca Kýrových žoldnierov odpovedal: „Ale, ó mužovia Lakedaimónski, my sme tí istí – teraz i minule. Máme však teraz iného archóna a mali sme iného minule. To je dôvod, prečo teraz nechybujeme, vtedy však áno, sami ste veru schopní to poznať.“*

V (9) teda nachádzame spoločné rysy s (10) a (11), a to, že ich musíme preložiť dokonavo, čakali by sme na ich mieste aorist, nasleduje reakcia verbálna či fyzického typu. Avšak na príkladoch (13) a (12) s aoristom nižšie naopak žiadna reakcia nenasleduje. Navyše ani participium v referujúcej funkcii λέγων v (12) nemôžeme preložiť nedokonavo, najviac ako participium priebehové, a rovnako ani imperfektum ἀντέκοπτε, s ktorým pracujeme i v (33). Nasleduje za ním verbálna reakcia z Kritiovej strany, ktorých svedkami sme v kapitolách venovaných rámcovým vetám 2.2.3.2.2, a

ktorá je Thérámenom i očakávaná, pretože sa Kritiás snaží ešte primeranými argumentmi presvedčiť o svojej bezúhonnosti a pravdivosti svojej veci.

(12) Xen. *Hell.* 2, 3, 15 Θηραμένης ἀντέκοπτε, λέγων ὅτι οὐκ εἰκὸς εἶη θανατοῦν, εἴ τις ἐτιμᾶτο ὑπὸ τοῦ δήμου, τοὺς δὲ καλοὺς κάγαθοὺς μηδὲν κακὸν εἰργάζετο, ἐπεὶ καὶ ἐγώ, ἔφη, καὶ σὺ **πολλὰ** δὴ τοῦ ἀρέσκειν ἔνεκα τῆ πόλει καὶ **εἴπομεν** καὶ ἐπράξαμεν· *Théramenés mu odporoval so slovami, že nie je vhodné zabíjať, ak niekto zastával čestné úrady poverením ľudu, ani neučinil nič zlé aristokratom. Povedal: „Ved’ ako ja, tak i ty sme kvôli zavďačeniu sa ľudu povedali i vykonali mnohé veci.“*

Ako súčasť priamej reči prednášanej Thérámenom v polemike s Kritiom je v (12) odkazujúci aorist **πολλὰ εἴπομεν** – k tématu, ku ktorému sa aorist vzťahuje, sa Thérámenés už nevracia – dokonavý tvar by sme tam normálne čakali a i použili i my. Príklad sme sem zaradili pre to, že ilustruje rôzne roviny vedenia diskurzu v jednej textovej pasáži. Imperfektum sa vzťahuje k celému priebehu komunikácie medzi Thérámenom a Kritiom, ktorou sa zaoberáme hlavne v kapitole 2.2.3.2.2 venovanej rámcovým vetám, zatiaľ čo aorist sa vzťahuje k jednotlivej záležitosti, ku ktorej sa Xenofón viac už nevracia.

Xenofón v (13) stručne popisuje Agésiláovu spol'ahlivosť, pretože ten zmienil svoj odchod a na odchode je. Takže ani tu nenastáva žiadna reakcia. Zaujímavé je, že v (13) sa vyskytuje odkazujúci aorist s nevyjadreným predmetom, avšak i v slovenčine by sme v tomto prípade mohli predmet vynechať, pretože je z kontextu celkom jasné, o čom Agésilaos hovorí.

(13) Xen. *Hell.* 3, 4, 21 ὁ δ' Ἀγησίλαος οὐκ ἐψεύσατο, ἀλλ' ὥσπερ προεῖπεν εὐθύς εἰς τὸν Σαρδιανὸν τόπον ἐνέβαλε. *Agésilaos však neklamal, ale práve tak ako to vyhlásil, hneď sa vrhol k miestu blízko Sard.*

Na odkazujúce imperfektá teda vždy nadväzovala bezprostredná reakcia a rovnako sme ich museli preložiť dokonavo, pozri (9), (10) a (11). Všetky odkazujúce aoristy v (12) a (13) odkazujú na udalosti, na ktoré v okamžiku hovoru nič nenadväzovalo, ani sa k nim autor už viac nevyjadroval ani nevracal. Použitie aoristu sa zhoduje s *flash-back* aoristom, ktorý popisuje Basset (2009; 212-213). Basset tvrdí, že aorist môže slúžiť ako prepojenie s predchádzajúcim textom, a dokazuje to na dvoch príkladoch z Hérodota.

Z toho vyvodzujeme, že Xenofón intencne používa imperfektum namiesto aoristu tam a vtedy, keď chce naznačiť, že daná situácia sa bude ďalej rozvíjať. Takto použité imperfektum sloviess *dicendi* v referujúcej či odkazujúcej funkcii sme nazvali imperfektum *kontinuálne* (z lat. *continuaré*), pretože indikuje pokračovanie deja, zatiaľ čo aorist sme nazvali *diskontinuálny*, pretože indikuje ukončenie deja. Basset (2009) síce slovesá *dicendi* priamo nerozoberá, avšak na texte od Hérodota zisťuje, či prítomný kmeň značiaci ukončenosť má súvis so štruktúrou celého naratívneho textu - či má kohéznu funkciu. Používa termín *continuative value* imperfekta v naratívnom texte, ktorá je vlastne redukciou imperfektívnej hodnoty imperfekta. Rovnako i Smyth (1976; 424) používa pojem imperfektum *of continuance* pre slovesá prezentujúce akciu v minulosti ako kontinuitu, pokračovanie. Obaja bádatelia však termín *kontinuálny* nepoužívajú priamo v súvislosti so slovesami *dicendi*.

2.2.3 Typ III. referujúce slovesá *dicendi*

Jedná sa o použitie sloviess *dicendi* uvádzajúcich výpoved', ktoré samé o sebe primárne dejovú líniu netvorí, ako sme poukázali v 2.2, ale iba sprostredkovávajú výpovede hovoriacich, príklad (5), z toho dôvodu sme ich nazvali *referujúce*. Poslucháč sa primárne sústreďuje na obsah výpovede, ktorá je uvedená slovesom *dicendi*, nie na samotné riadiace sloveso.

Do tejto kategórie radíme i vety, ktoré tvoria akýsi rámec pri reprodukcii napríklad snemovej reči či dlhšej, niekedy i kratšej reprodukovanej pasáži a to buď vo forme *oratio recta*, či *oratio obliqua* apod. Napríklad:

(14) Xen. *Hell.* 2, 3, 19 ἔπειτα δ', ἔφη, ὁρῶ ἔγωγε δύο ἡμᾶς τὰ ἐναντιώτατα πράττοντας, βιαίαν τε τὴν ἀρχὴν καὶ ἥττονα τῶν ἀρχομένων κατασκευαζομένους. ὁ μὲν ταῦτ' ἔλεγε. οἱ δ' ἐξέτασιν ποιήσαντες ... *Povedal: „Ja teda vidím, že činíme dve úplne opačné veci, jednak vládu pomocou sily a oslabujeme postavenie vládnucich.“ Tieto veci povedal. Oni však učinili prehliadku...*

Tento typ viet, ktoré sú špecifické tým, že nasledujú či predchádzajú dlhšej, ale i kratšej výpovedi, ktorá je podávaná vo forme *oratio recta*, príklad (14),²² sme sa sem rozhodli zaradiť preto, že referujú priamo ku konkrétnej reprodukovanej výpovedi. Nazvali sme

---

²² Avšak niekedy i vo forme *oratio obliqua*.

ich rámcové a delíme ich na uvádzajúce a ukončujúce rámcové vety. Často krát dochádza k obojstrannému rámcovaniu prejavu. Venujeme sa im v kapitole 2.2.3.2.2.

2.2.3.1 *Oratio obliqua*

Pod pojmom *oratio obliqua* sa myslí reprodukovaná výpoveď, v ktorej je pôvodná, prvotná (virtuálna) výpoveď uvedená do syntaktickej závislosti na riadiacom predikáte. V tejto kapitole rozoberáme slovesá *dicendi* uvádzajúce obsahové propozície vo formách vedľajšej vety, ktoré Xenofón používa veľmi často, a infinitívnej konštrukcie s infinitívom deklaratívnym, ktorých je v *Hellénikách* II-III naopak málo. Slovesami *dicendi* riadiacimi obsahové propozície vo forme infinitívnej konštrukcie s infinitívom dynamickým zaoberáme sa v kapitole o slovesách *imperandi* 2.3.

So slovesom $\lambda\acute{\epsilon}\gamma\omega$ v imperkekte, ktoré na seba viaže infinitív deklaratívny, je jeden výskyt v (15)=(5), kde sa jedná o líčenie sťažnosti na Kýrovo jednanie - dal totiž zavraždiť niektorých členov rodiny Dáreia Mladšieho - a Dáreios Mladší proti tomu zatiaľ nepodnikal žiadne kroky. Imperfektum prekladáme rovnako ako i český preklad²³ a je markantné, i že Dáreios Mladší ihneď podnikol kroky, aby sťažnosti vyhovel. Preto imperfektum intepretujeme ako imperfektum kontinuálne signalizujúce, že celá situácia bude mať pokračovanie.

(15) Xen. *Hell.* 2, 1, 9 Ἱεραμένης μὲν οὖν καὶ ἡ γυνὴ **ἔλεγον** πρὸς Δαρεῖαιον δεινὸν εἶναι εἰ περιόψεται τὴν λίσαν ὕβριν τούτου• ὁ δὲ αὐτὸν μεταπέμπεται ὡς ἀρρωστῶν, πέμψας ἀγγέλους. *Hieramenés a jeho žena teda **povedali** Dáreiovi Mladšiemu, že je hrozné, ak bude prezerat' jeho prílišnú spupnosť; Dáreios Mladší Kýra preto prostredníctvom poslov k sebe pozval, vraj sa necíti dobre.*

Hellénika II-III obsahujú 8 imperfekt s obsahovou propozíciou vo forme vedľajšej vety s optatívom obliquom. K rozdielu medzi použitím ὅτι a ὡς boli vyslovené rôzne hypotézy, medzi ktoré patrí napríklad, že medzi nimi žiadny rozdiel nie je (Schwyzer-Debrunner, 1950), ale niektorí bádatelia pripúšťajú, že rozdiel medzi objektívnym ὅτι a subjektívnym ὡς nemusí byť zachovávaný úplne (Humbert, 1960). Fournier tvrdí, že autor či rozprávač použitím ὅτι značí, že obsah výpovede považuje za pravdivý, a použitím ὡς vyjadruje pochybnosti, pričom attickí autori niekedy i použitím ὡς značili pravdivé tvrdenie. U Xenofóna nachádzame 5 krát ὅτι a 3 krát ὡς, pravdivosti či

²³ „... řekli pak Dáreiovi Mladšímu...“ preložil Josef Hejnic, 1982, s. 54.

Xenofóntovým pochybnostiam sa nebudeme venovať, čo je dôvod, prečo kapitolu ďalej nerozdeľujeme. Rovnako sme dospeli k záveru, že použitie spojky nemá na použitie imperfekta/aoristu žiaden vplyv.

Príklady (16) a (17) sú pasáže dialógu medzi Kritiom a Théramenom tesne predtým, ako sa ich spor pretransformuje do hádky a súdneho líčenia až po Théramenovu smrť. V kapitole 2.2.3.2.1 venovanej dialogickým pasážam sa k nim vraciame a interpretujeme ich ešte vzhľadom k celému kontextu. Ale je treba si povšimnúť, že imperfektá prekladáme dokonavo, rovnako i český preklad.²⁴

(16) Xen. *Hell.* 2, 3, 16 ὁ δέ (ἔτι γὰρ οἰκείως ἐχρῆτο τῷ Θηραμένει) **ἀντέλεγεν ὅτι** οὐκ ἐγχωροίη τοῖς πλεονεκτεῖν βουλομένοις, μὴ οὐκ ἐκποδῶν ποιεῖσθαι τοὺς ἰκανωτάτους διακωλύειν• εἰ δέ, ὅτι τριάκοντά ἐσμεν καὶ οὐχ εἷς, ἥττον τι οἶει ὥσπερ τυραννίδος ταύτης τῆς ἀρχῆς χρῆναι ἐπιμελεῖσθαι, εὐήθης εἶ. *Kritiás namietol, ešte sa totiž správal k Théramenovi priateľsky, že nie možné, aby tí, ktorí chcú mať viac, neodstraňovali mužov najviac schopných im v tom zabrániť. „Ak sa domnievaš, že sa o túto vládu máme starať menej, pretože je nás tridsať a nie jeden, práve tak ako to musí robiť tyran, tak si naivný.“*

(17) Xen. *Hell.* 2, 3, 17 ἐπεὶ δέ, ἀποθνησκόντων πολλῶν καὶ ἀδίκως, πολλοὶ δῆλοι ἦσαν συνιστάμενοί τε καὶ θαυμάζοντες τί ἔσοιτο ἢ πολιτεία, πάλιν **ἔλεγεν** ὁ Θηραμένης **ὅτι** εἰ μὴ τις κοινωνοὺς ἰκανοὺς λήψοιτο τῶν πραγμάτων, ἀδύνατον ἔσοιτο τὴν ὀλιγαρχίαν διαμένειν. *Ked' však mnohí i neprávom umierali, ďalší medzi sebou jasne a v úžase debatovali, aká ústava to bude, Théramenés sa znovu vyjadril, že, ak Kritiás nepriberie dostatočné množstvo občanov do vlády, nebude možné, aby to oligarchia vydržala.*

Za výpoved'ou uvedenu imperfektom ἀντέλεγεν v (16) nasleduje v (17) verbálna reakcia protistrany, rovnako i na (17) nadväzuje (18), ktoré znamenajú počiatok onoho súdneho líčenia. V ukončujúcej rámcovej vete v (18) sa vyskytuje imperfektum spolu s demonstratívnym ταῦτα rovnako ako v uvádzajúcej vete vyššie v (18), obe vyjadrujú dokonavosť. Vetám sa znovu plne venujeme v kapitole o rámcových vetách 2.2.3.2.2. I ďalšie výskyty sú často počiatkom nasledujúceho dialógu.

(18) Xen. *Hell.* 2, 3, 19-20 ὁ δ' αὖ Θηραμένης καὶ πρὸς ταῦτα **ἔλεγεν ὅτι** ἄτοπον δοκοίη ἑαυτῷ γε εἶναι τὸ πρῶτον μὲν βουλομένους τοὺς βελτίστους τῶν πολιτῶν κοινωνοὺς ποιήσασθαι τρισχιλίους, ὥσπερ τὸν ἀριθμὸν τοῦτον ἔχοντά τινα ἀνάγκην καλοὺς καὶ

²⁴ „Kritiás namítl, že...“ a „Théramenés opětně projevil názor, že...“ preložil Josef Hejnic, 1982, s. 64.

ἀγαθούς εἶναι, καὶ οὐτ' ἔξω τούτων σπουδαίους οὐτ' ἐντὸς τούτων πονηροὺς οἷόν τε εἶη γενέσθαι• ἔπειτα δ', ἔφη, ὁρῶ ἔγωγε δύο ἡμᾶς τὰ ἐναντιώτατα πράττοντας, βιαίαν τε τὴν ἀρχὴν καὶ ἥττονα τῶν ἀρχομένων κατασκευαζομένους. ὁ μὲν ταῦτ' ἔλεγεν. *Ale Théramenés i k tomuto **poznamenal**, že sa mu zdá nemiestne predovšetkým to, že chcú, aby sa na vláde podieľali tí najlepší z občanov, vybrali tri tisíc, ako by tento počet nutne zahrnoval najschopnejších mužov, a ako by sa mimo nich ani nenašli iní oddaní muži, ani spomedzi nich nemohli niektorí skorumpovať. Povedal: „Ja teda vidím, že činíme dva celkom opačné veci, jednak o vládu pomocou sily a oslabujeme postavenie vládnucich. Tieto veci Théramenés **hovoril**.“*

Pasáže (19) a (20), ktoré sú prerušené líčením udalostí a jednou vetou s ἔφασαν, sú mimo imperfektá sloviess *dicendi* líčené prevažne v imperfekte, vyznačili sme ich podčiarknutím. Jedná sa o líčenie udalostí, keď už tridsiatka strácala moc a bola pomaly nahradená desiatimi mužmi po jednom z každej fýly a musela sa odobrať do Eleusíny, kde sa potom odohráva dialóg medzi eleusínskym hlásateľom a veliteľom vojakov.

(19) Xen. Hell. 2, 4, 23 ὅσοι μὲν γὰρ ἐπεποιήκεσάν τι βιαιότερον καὶ ἐφοβοῦντο, ἐντόνως ἔλεγον ὡς οὐ χρεῖη καθυφίεσθαι τοῖς ἐν Πειραιεῖ• ὅσοι δὲ ἐπίστευον μηδὲν ἡδικηκέναι, αὐτοῖ τε ἀνελογίζοντο καὶ τοὺς ἄλλους ἐδίδασκον ὡς οὐδὲν δέοιντο... *Všetci, ktorí sa dopustili nejakého násillia, a mali teda strach, naliehavo **podotýkali**, že je nutné neustupovať mužom v Peiraiu. Tí, ktorí sa nijak neprevinili, sami dochádzali k záveru a ostatných o ňom poučovali, že nie je nijak nutné...*

(20) Xen. Hell. 2, 4, 30 συνείποντο δὲ καὶ οἱ σύμμαχοι πάντες πλὴν Βοιωτῶν καὶ Κορινθίων• οὗτοι δὲ ἔλεγον μὲν ὅτι οὐ νομίζοιεν εὐορκεῖν ἂν στρατευόμενοι ἐπ' Ἀθηναίους μηδὲν παράσπονδον ποιοῦντας• ἔπραττον δὲ ταῦτα, ὅτι... *Lýsandra doprevádzali i všetci spojenci okrem Boióťanov a Korint'anov. Oni totiž **tvrdili**, že sa domnievajú, že by nesplnili prísahu, ak by tiahli proti Athéňanom, ktorí sa nijak voči zmluve neprevinili. Konali tieto veci, lebo...*

Jedným vysvetlením pre imperfektum sloviess *dicendi* by bolo jednoducho pripodobnenie sa ostatným imperfektám, ktoré ich obklopujú, prípadne i naopak – pripodobnenie niektorých imperfekt k imperfektu sloviess *dicendi* -, to je však len domnienka. Podľa niektorých bádateľov sa imperfektum v naratívnom texte používa ako líčenie pozadia deja, čo by v tomto prípade použitiu ostatných sloviess celkom odpovedalo. Imperfektum

ἔλεγον so subjektívnym ὡς v (19) a s objektívnym ὅτι v (20) sme preložili pomocou slovíes *podotykat'* a *tvrdit'*, ktoré sú rovnako ako ἔλεγον atelické. Sloveso samo je tu vnímané rovnako ako jeho obsahová propozícia, čiže sa sústredíme na obe časti rovnako, čo je pre referujúce použitie slovesa *dicendi* nezvyklé, ale normálne pre naratívne použitie slovíes *dicendi*.

Podobne ako predošlé výskyty i príklad (21) je počiatok dialógu medzi Derkylidom a Meidiom, ktorým sa budeme zaoberať v 2.2.3.2.1(a) venovanej klasickým dialógom. Imperfektum ἔλεγεν však musíme preložiť dokonavo. Ďalej i particípium λέγων by sme teoreticky mohli interpretovať ako imperfektum, avšak odkazujúce, ktoré by v tomto prípade úplne jasne primárne tvorilo dejovú líniu.²⁵

(21) Xen. *Hell.* 3, 1, 22 ὁ δὲ Μειδίας παρεπόμενος αὐτῷ ἤξιου τὴν τῶν Γεργιθίων πόλιν παραδοῦναι αὐτῷ. καὶ ὁ Δερκυλίδας μέντοι **ἔλεγεν** ὡς τῶν δικαίων οὐδενὸς ἀτυχῆσαι· ἅμα δὲ ταῦτα λέγων ἦει πρὸς τὰς πύλας σὺν τῷ Μειδίᾳ, καὶ τὸ στράτευμα ἠκολούθει αὐτῷ... *Na ceste Meidiás žiadal Derkylida, aby mu dal polis Gergithínských. A Derkylidás mu teda povedal, že nebude ochudobnený o žiadnu spravедlnú vec. Počas toho, čo tieto veci hovoril, šiel s Meidiom k bránam a vojsko ho nasledovalo...*

Činy predchádzajúce d'alšiemu dialógu, tento krát nepríjemnému dialógu Lýsandra, ktorého dav ctí viac než Agésilaa, a Agésilaa, ktorý až neskôr priznal, že ho chovanie davu vytáčalo, Xenofón popisuje v (22) a (23). Znovu prekladáme dokonavo.

(22) Xen. *Hell.* 3, 4, 8 οἱ γε μὴν ἄλλοι τριάκοντα ὑπὸ τοῦ φθόνου οὐκ ἐσίγων, ἀλλ' **ἔλεγον** πρὸς τὸν Ἀγησίλαον ὡς παράνομα ποιοίη Λύσανδρος τῆς βασιλείας ὀγκηρότερον διάγων. ἐπεὶ δὲ καὶ ἤρξατο προσάγειν τινὰς τῷ Ἀγησιλάῳ ὁ Λύσανδρος, ... *Tridsať ostatných Spartánov od závidisti nemlčalo, ale povedali k Agésilaovi, že Lýsandros koná proti zvykom, keď sa chová nad pomery odpovedajúce kráľovskej príslušnosti. Keď však Lýsandros začal vodit' niektorých k Agésilaovi, ...*

(23) Xen. *Hell.* 3, 4, 8 καὶ οὔτε ἔπεσθαι ἑαυτῷ ἔτι εἶα ὄχλον τοῖς τε συμπρᾶξαι τι δεομένοις σαφῶς **ἔλεγεν** ὅτι ἔλαττον ἔξοιεν, εἰαυτὸς παρείη. *A ani už nedovoloval, aby ho zástup sprevádzal, a tým, ktorí niečo žiadali, jasne povedal, že dopadnú horšie, ak bude sám prítomný.*

---

²⁵Usudzujeme tak na základe použitia samotného demoštrátiva ako priameho objektu miesto konkrétnych vecí, ktoré demoštrátivum zastupuje.

Krátka debata medzi nimi, ktorá za príkladmi nasleduje, má tri repliky uvedené dva krát εἶπεν a raz ἔφη. Autor použitím imperfekta a nie aoristu, ktorý používa pri ďalšom líčení deja, jasne signalizuje, že nasleduje vyvrcholenie situácie.

Imperfektá v tejto kapitole očividne vykazujú neduratívnu a neimperfektívnu platnosť, ktorou sa bežne imperfektum nevyznačuje. Odkazujú k dokončenej akcii. Z vybraných pasáží je zrejmé, že sa imperfektum sloviess *dicendi* s obsahovou propozíciou vo forme vedľajšej vety väčšinou nachádza pred dialogickou pasážou spolu s informáciami dokresľujúcimi pozadie deja, aby bol dialóg zmysluplný. Výnimku, tak častú a charakteristickú pre starogréčtinu, tvoria (19) a (20), kde použitie slovesa ἔλεγον medzi použitím naratívnyim a referujúcim kolísa a domnievame sa, že, ak by starogréčtina disponovala iným slovesom znamenajúcim *tvrdiť*, tak by ho na tomto mieste Xenofón určite použil. Xenofón imperfektom sloviess *dicendi* poslucháčovi či čitateľovi očividne signalizuje, že nasleduje verbálna reakcia alebo celý dialóg, že sa teda situácia bude ďalej rozvíjať. Nenašli sme žiaden výskyt imperfekta, ktorý by tejto hypotéze odporoval.

2.2.3.2 *Oratio recta*

Pod pojmom *oratio recta* sa myslí reprodukcia slova, myšlienky a to v presne takej podobe, v akej bola prenesená, teda bez syntaktickej inkorporácie do vety s riadiacim predikátom. V tejto kapitole sa budeme zaoberať dvomi druhmi prejavu, a to prednesom a dialógom, ktoré sú v *Hellénikách* II-III veľmi často Xenofóntom využívané.

2.2.3.2.1 Slovesá *dicendi* uvádzajúce dialogické pasáže

Túto kapitolu sme rozdelili do dvoch podkapitol podľa toho, či sa jedná o priamy dialóg, alebo o tlmočený dialóg, ktorý Xenofón občas použije a ktorý sa odohráva prostredníctvom poslov, avšak po chvíľke pôsobí, že sa jedná o priamy dialóg. Budeme sa v nej zaoberať interpretáciou sloviess *dicendi* v rámci toho, či autor použitím imperfekta vo všetkých prípadoch naznačuje intenciu pokračovať v dialógu.

Inventár sloviess je síce väčší, λέγω *hovorím*, ἀντιλέγω *protirečím*, namietam, ἔρομαι *pýtam sa*, ἐπέρομαι *pýtam sa*, ἐρωτῶ *pýtam sa*, ἀποκρίνομαι *odpovedám*, φημί *hovorím*, εἶπον *povedal som*, avšak Xenofón preferuje λέγω, εἶπον a φημί. V otázkach prevažuje použitie participií nad finítnimi tvarmi sloviess *interrogandi*, a i to sú finítnne tvary sloviess

interrogandi v *Hellénikách* II-III častejšie suplované finítnymi tvarmi sloviess φημί a εἶπον.²⁶

Považujeme za nutné pozastaviť sa najskôr u slovesa φημί, o ktorom nekoluje v bádateľskej obci *consensus omnium*, čo sa týka chápania jeho minulých tvarov buď ako imperfektum či aorist. O slovesu samom sa Fournier domnieva, že φάναι majúce pôvodne rituálny význam, o ktorom svedčia substantíva napr. προφήτης, si ponecháva akúsi stopu po svojom emfatickom význame *tvrdit'*,²⁷ čo je dôvod, prečo sa φάναι nehodí do paradigmatu k εἶπεῖν - ἐρεῖν, ktorým sa vo svojej monografii zaoberá, – Fournier to dokladá rôznymi subjektívnymi nuancami, ako napríklad predstavovanie si, pritakávanie alebo lichotenie. Minulý čas ἔφη - φάτο vyhodnocuje ako imperfektum pred infinitívnu konštrukciu, ktorú sloveso uvádza najčastejšie, a ako aorist pred obsahovou propozíciou vo forme vedľajšej vety s ὡς, ktoré sú spolu s priamymi predmetmi a nepriamymi otázkami uvádzané väčšinou s εἶπεῖν - ἐρεῖν. Φάναι je u Homéra, ako ďalej uvádza, defektívne sloveso vo všetkých smeroch, z ktorých niektoré sa doplnili najskôr od φάσκειν a novým aoristom ἔφησα. Tieto charakteristiky sa kombinujú, aby odlišili subjektívne, emfatické tvary φάναι od objektívnych a inexpresívnych εἶπεῖν - ἐρεῖν.

Hoenigswald sa však nijak nevyjadruje k Fournierovej postojú voči použitiu ἔφη v dialogických pasážach, kde sloveso neuvádza ani infinitívnu propozíciu, ani propozíciu vo forme vedľajšej vety, ale slúži ako uvádzajúce sloveso pri citácii a pri reprodukování dialógov uvedených i slovesami λέγω, εἶπον a ďalej pri uvádzaní rozličnej mienky oponenta (Montanari (2015, s. v. φημί), Liddell-Scott (1961, s. v. φημί)).

Montanari (2015, s. v. φημί) všetky tvary ἔφην považuje za imperfektum, pričom za aorist považuje tvar ἔφησα, ktorý sa v *Hellénikách* objavuje len raz, keď Thrasydaeus poslal posolstvo do Lakedaimónu s požiadavkami, ako sa majú prerozdeliť mocenské oblasti, a Élejskí žiadali, predpokladáme, že niekde na zhromaždení, kde sa vyjednávalo, Épeiros. Schwyzer-Debrunner²⁸ považujú ἔφην zároveň za imperfektum i za aorist.

²⁶ Štyri participiá a tri finítne tvary sloviess *interrogandi* a štyri finítne tvary od φημί a εἶπον.

²⁷ „...φάναι preserves a trace of ti in its emphatic value of 'asserting'“ Hoenigswald (1948; 200).

²⁸ „Wichtig ist, daß allein beim faktiven Aoristgebrauch die zeitliche Dauer bezeichnet werden kann. Vielleicht blickt daher in ihm die lediglich präteritale, aspektlose Verwendung des alten Primitivs noch durch, die auch in ἔφην vorliegt, das gleichzeitig Imperfekt und Aorist zu φημί ist.“ Schwyzer-Debrunner (1950; 261).

ἔφησαν v (24) uvádza heteroagentnú infinitívnu konštrukciu a my ho v súlade s Montanarim interpretujeme ako aorist:

(24) Xen. *Hell.* 3, 2, 30 Ἠπειον μέντοι τὴν μεταξύ πόλιν Ἡραίας καὶ Μακίστου ἠξίουσι οἱ Ἠλεῖοι ἔχειν• πρίασθαι γὰρ **ἔφησαν**²⁹ τὴν χώραν ἅπασαν παρὰ τῶν τότε ἐχόντων τὴν πόλιν τριάκοντα ταλάντων, καὶ τὸ ἀργύριον δεδωκέναι. *Élejskí žiadali, aby mali v moci Épeiros, ležiace medzi Héraiou a Makistom. Tvrdili totiž, že celú zem kúpili od majiteľov tej polis za 300 talentov a že im to dali v striebre.*

Zatiaľ čo Liddell-Scott (1961, s. v. φημί) tvary ἔφην považuje za 2. aorist a tvary ἔφησα za 1. aorist, avšak mediálne tvary ἐφάμην a ἔφατο považuje za tvary jednak aoristu, jednak imperfekta. Nakoniec Montanari uvádza, že v použití medzi imperfektom a aoristom nie je rozdiel.³⁰ Liddell-Scott avšak ku koncu dodáva, že attickí autori preferujú používanie tvarov so sufixom -σκ-, tzn. ἔφασκον, ktoré považuje za imperfektum, aby sa vyhli dvojznačnosti s aoristom. Žiadny významový rozdiel medzi použitím imperfekta a aoristu tohto slovesa Liddell-Scott neuvádza.

Príklad (25) nadväzuje na Thérmanovu polemiku, ktorá vyústila v súdne líčenie, a popisuje jeho smrť. Na príklade je vidno, že použitie ἔφη čo sa imperfekta a aoristu týka, je indiferentné.

(25) Xen. *Hell.* 2, 3, 56 ὡς εἶπεν ὁ Σάτυρος ὅτι οἰμώξειτο, εἰ μὴ σιωπήσειεν, ἐπήρετο· ἂν δὲ σιωπῶ, οὐκ ἄρ', **ἔφη**, οἰμώξομαι; καὶ ἐπεὶ γε ἀποθνήσκειν ἀναγκαζόμενος τὸ κώνειον ἔπιδε, τὸ λειπόμενον **ἔφασσαν** ἀποκοτταβίσαντα **εἶπεῖν** αὐτόν· Κριτία τοῦτ' ἔστω τῷ καλῷ. *Ked' Théramenovi Satyros povedal, že bude nariekať od bolesti, ak nezmlkne, odpovedal: „Nebudem teda,“ povedal, „narieskať, ak budem ticho?“ A keď bol práve nútený umrieť a pil bolehlav, hovoria, že zamiesil zbytkom a povedal: „Kritiovi nech je toto na zdravie.“*

ἔφασσαν v (25) uvádzajúce infinitívnu propozíciu interpretujeme spolu s Fournier ako imperfektum, pretože označuje tradovanie informácie po dlhšiu dobu a tým nespĺňa punktuálny charakter aoristu. ἔφη by sme na základe kontextu mohli interpretovať dvojako, z autorovho hľadiska ako naznačujúce, že sa dialóg ďalej nebude rozvíjať, čo i reálne nastáva; vzhľadom k tomu, že Thérmenova otázka, uvedená ἔφη, je otázkou

²⁹ Edícia Les belles lettres uvádza miesto ἔφησαν tvar ἔφασσαν.

³⁰ „...there is no distinction between impf. and aor., but poet. used as aor.“ (2015; 2268)

rečnickou, neočakáva sa žiadna odpoveď a sloveso by sme mohli z hľadiska hovoriaceho interpretovať ako signalizujúce, že nič nebude nasledovať, a teda považovať ho tak či tak za aorist. Z (25) teda vyvodzujeme, že Xenofón sloveso ἔφη používa indiferentne čo sa rozdielu medzi imperfektom a aoristom týka a tým pádom je zrejmé, že ἔφη môže mať atelickú i telickú platnosť. Podobne i Gildersleeve (1883; 161) tvrdí, že je až na tvar ἔφη, ktorý považuje na rozdiel od nás rozhodne za aoristový, sloveso indiferentné.

Nakoniec i Miller (1895; 145) popisujúc názor Hutscha na použitie sloviess *dicendi* tvrdí, že je sloveso ἔφη používané prekvapivo často ako imperfektum, avšak nachádza u Polybia veľa aoristových výskytov, ktoré nevykazujú žiaden rozdiel medzi ἔφη a εἶπε. K odlišnosti v použití imperfekta a aoristu sa však nijak nevyjadruje.

A) Dialogické pasáže

Do tejto kapitoly sme zaradili dialógy, v ktorých je použité imperfektum spolu s aoristom, participiami a slovesom ἔφη. Celkovo sme zaznamenali osem dialogických pasáží s aoristom a slovesom ἔφη, potom štyri dialogické pasáže s imperfektom, aoristom a ἔφη, ktorými sa budeme primárne zaoberať. K dialogickým pasážam môžeme teoreticky zaradiť i polemiku medzi Théramenom s Kritiom, o ktorej pojednávame v kapitole 2.2.3.2.2.

Zaujímavé sú príklady (26), (27) a (28), ktoré na seba bezprostredne nadväzujú a popisujú vypočúvanie posla od eforov, ktorí sa zaujímajú o informácie o Kinadónovi. Dialóg medzi eformi a poslom sa v (26) mení na dialóg medzi poslom a Kinadónom samým, čo nám tvorí dve úrovne dialógu. Všetky tri pasáže sú uvedené participiom vo väzbe genitívu absolútnom a až dokonca sa v nich okrem participií a jedného infinitívu λέγειν opakujú iba φημί a εἶπον, ktoré je použité len 3 krát. Dve zmienené úrovne dialógu sme rozdelili a samostatne interpretovali.

(26) Xen. *Hell.* 3, 3, 5 ἐρομένων δὲ τῶν ἐφόρων πῶς φαίη τὴν πράξιν ἔσεσθαι, εἶπεν ὁ εἰσαγγείλας ὅτι ὁ Κινάδων ἀγαγὼν αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἔσχατον τῆς ἀγορᾶς ἀριθμῆσαι κελεύει ὅποσοι εἶεν Σπαρτιᾶται ἐν τῇ ἀγορᾷ. καὶ ἐγὼ, ἔφη, ἀριθμήσας βασιλέα τε καὶ ἐφόρους καὶ γέροντας καὶ ἄλλους ὡς τετταράκοντα, ἠρόμην· τί δὴ με τούτους, ὧ Κινάδων, ἐκέλευσας ἀριθμῆσαι; ὁ δὲ εἶπε· τούτους, ἔφη, νόμιζέ σοι πολεμίους εἶναι, τοὺς δ' ἄλλους πάντας συμμάχους πλέον ἢ τετρακισχιλίους ὄντας τοὺς ἐν τῇ ἀγορᾷ. ἐπιδεικνύναι δ' αὐτὸν ἔφη ἐν ταῖς ὁδοῖς ἔνθα μὲν ἕνα, ἔνθα δὲ δύο πολεμίους

ἀπαντῶντας, τοὺς δ' ἄλλους ἄπαντας συμμάχους· *Ked' sa eforonia spýtali, ako sa Kinadónovi zdá, že vec bude prebiehať, **povedal** spravodajca, že ho Kinadón odviedol na koniec agory a rozkázal mu spočítať, koľko je v agore Spartánov. „A ja,“ povedal, „som spočítal kráľa, eforov, členov rady a ostatných asi 40 a **spýtal** som sa: „Prečo si mi, ó Kinadón, rozkázal ich spočítať?“ A on **povedal**: „Týchto,“ povedal, „považuj za tvojich nepriateľov, všetkých ostatných za spojencov, a na agore je ich viac než 4 000.““*

(27) Xen. Hell. 3, 3, 6 ἐρωτῶντων δὲ τῶν ἐφόρων πόσους φαίη καὶ τοὺς συνειδότας τὴν πρᾶξιν εἶναι, λέγειν καὶ περὶ τούτου ἔφη αὐτὸν ὡς σφίσι μὲν τοῖς προστατεύουσιν οὐ πάνυ πολλοί, ἀξιόπιστοι δὲ συνειδεῖεν· αὐτοὶ μέντοι πᾶσιν ἔφασαν συνειδέναι ... *Ked' sa eforonia spýtali, koľko je oboznámených o sprisahaní, spravodajca povedal, že Kinadón hovoril, že oboznámených spolu s inými vodcami nebolo mnoho, sú však dôveryhodní. Oni však hovoria, že im je jasné to, čo spoločne vedia všetci ...*

(28) Xen. Hell. 3, 3, 7 πάλιν οὖν ἐρωτῶντων· ὄπλα δὲ πόθεν ἔφασαν λήψεσθαι; τὸν δ' εἶπεῖν ὅτι οἱ μὲν δήπου συντεταγμένοι ἡμῶν αὐτοὶ ἔφασάν γε ὄπλα κεκτήμεθα, τῷ δ' ὄχλῳ, ἀγαγόντα εἰς τὸν σίδηρον ἐπιδεῖξαι αὐτὸν ἔφη πολλὰς μὲνμαχαίρας (...). λέγειν δ' αὐτὸν ἔφη ὅτι καὶ ταῦτα ὄπλα πάντ' εἴη ὀπόσοις ἄνθρωποι καὶ γῆν καὶ ξύλα καὶ λίθους ἐργάζονται (...). πάλιν αὖ ἐρωτώμενος ἐν τίνι χρόνῳ μέλλοι ταῦτα πράττεσθαι, εἶπεν ὅτι ἐπιδημεῖν οἱ παρηγγελμένον εἴη. *Znovu sa teda spýtali: „Odkiaľ hovorili, že chcú vziať zbrane?“ Spravodajca odpovedal, že mu Kinadón povedal, že vraj: „Tí z nás, ktorí slúžia vo vojsku, vlastnia zbrane, davu však,“ povedal, „ukážu mnohé meče (...).“ povedal, že on hovoril, že i všetko sú to zbrane, ktorými ľudia opracovávajú i zem, drevo i kameň (...). znovu mu bola položená otázka, kedy to hodlajú vykonať, **povedal**, že dostal príkaz zostať v meste.*

Prvá úroveň dialógu A odohrávajúca sa medzi eformi a poslom je líčená tvarmi v tabuľke nižšie, pričom pozorujeme, že Xenofón pasáže zakončuje buď aoristom, alebo ἔφασαν, ktoré sme vyhodnotili ako indiferentné a teda ho môžeme interpretovať ako aorist. Dialógy sú ukončené v (26) a (28) εἶπεν a v (27) ἔφασαν. Particípiá prázentiu ἐρωτῶντων, ἐρωτώμενος na začiatku a v strede dialógov v (27) a (28) interpretujeme ako náhradu za imperfektum kontinuálne.

(26)	έρομένων δὲ τῶν ἐφόρων	AORIST
	εἶπεν ὁ εἰσαγγεῖλας	AORIST
(27)	ἐρωτώντων δὲ τῶν ἐφόρων	IMPERFEKTUM
	λέγειν καὶ περὶ τούτου ἔφη αὐτὸν	INDIFERENTNÉ
	αὐτοὶ ... ἔφασαν συνειδέναι	INDIFERENTNÉ
(28)	πάλιν οὖν ἐρωτώντων	IMPERFEKTUM
	ἐρωτώμενος	IMPERFEKTUM
	εἶπεν	AORIST

Druhá úroveň dialógu B odohrávajúca sa medzi poslom a Kinadónom je líčená čiastočne formou *oratio recta* a *oratio obliqua*, čo interpretáciu komplikuje.

(26)	καὶ ἐγώ, ἔφη	INDIFERENTNÉ
	ἥρόμην	IMPERFEKTUM
	ὁ δὲ εἶπε· τούτους, ἔφη	AORIST, INDIFERENTNÉ
	ἔφη	INDIFERENTNÉ
(27)	-	-
(28)	εἶπεῖν ὅτι ... αὐτοὶ ἔφασάν	AORIST, INDIFERENTNÉ
	ἔφη	INDIFERENTNÉ
	λέγειν δ' αὐτὸν ἔφη ὅτι	IMPERFERKTUM,INDIFERENTNÉ

Na konci v (28) sa vyskytuje infinitív prézentu λέγειν, ktorým podľa nás autor signalizuje, že po dialógu posla s eformi nasleduje niečo zaujímavé. Xenofón následne líči reakcie eforov, vydajúcich rôzne príkazy, a k tomu sa Xenofón presunie priamo k líčeniu menšieho rozhovoru Kinadóna a eformi – jedná sa o jednu repliku.

S nasledujúcim výskytom imperfekta sme sa stretli v kapitole venovanej obsahovým propozíciám vo forme nepriamej reči 2.2.3.1 ako príklad (21), teraz nasleduje celé pokračovanie dialógu medzi Meidiom a Derkylidom a potom s ďalšími účastníkmi rozhovoru.

(29) Xen. *Hell.* 3, 1, 22 ὁ δὲ Μειδίας παρεπόμενος αὐτῷ ἡξίου τὴν τῶν Γεργιθίων πόλιν παραδοῦναι αὐτῷ. καὶ ὁ Δερκυλίδας μέντοι ἔλεγεν ὡς τῶν δικαίων οὐδενὸς ἀτυχῆσοι· ἅμα δὲ ταῦτα λέγων ἦει πρὸς τὰς πύλας σὺν τῷ Μειδίᾳ, καὶ τὸ στράτευμα ἠκολούθει αὐτῷ εἰρηρικῶς εἰς δύο. οἱ δ' ἀπὸ τῶν πύργων καὶ μάλα ὑψηλῶν ὄντων ὀρῶντες τὸν Μειδίαν σὺν αὐτῷ οὐκ ἔβαλλον· εἰπόντος δὲ τοῦ Δερκυλίδᾳ· κέλευσον, ὦ Μειδία, ἀνοῖξαι τὰς πύλας, ἵνα ἡγῆ μὲν σύ, ἐγὼ δὲ σὺν σοὶ εἰς τὸ ἱερὸν ἔλθω κἀνταῦθα θύσω τῇ Ἀθηνᾷ, ὁ Μειδίας ὥκνει μὲν ἀνοίγειν τὰς πύλας, φοβούμενος δὲ μὴ παραχρῆμα συλληφθῆ, ἐκέλευεν ἀνοῖξαι. *Po ceste Meidiás Derkylida žiadal, aby mu zveril správu polis Gertínských. A Derkylidás mi vskutku odpovedal, že mu neujde nič, čo je spravodlivé. Pritom, čo toto hovoril, vchádzal s Meidiom k bráne a vojsko ho nasledovalo po dvoch, ako v dobe mieru. Stráže z vysokých veží videli Meidia s ním a nestriel'ali. Derkylidás povedal: „Rozkáž im, ó Meidiás, otvoriť bránu, aby si ty bol vodcom, ja s tebou vstúpil do chrámu a tam obetoval Athéne.“ Mediás sa zdráhal otvoriť bránu v strachu, že bude na mieste zajatý, rozkázal však otvoriť.*

Schéma dialógu je IMPERFEKTUM (ἔλεγεν) – PRÉZENTNÉ PARTICÍPIUM (λέγων) – AORISTOVÉ PARTICÍPIUM (εἰπόντος), pred ktorými sa nachádza ešte imperfektum ἡξίου. Toto schéma dokonale ilustruje použitie autorom zvoleného imperfekta signalizujúceho, že dialóg sa bude rozvíjať ďalej, a rovnako ilustruje i tendenciu Xenofónu ukončovať dialógy pomocou aoristu či indiferentného ἔφη. Pokračovanie líčenia situácie v (30), (31) a (32) evokuje, že nie je braný zreteľ na naznačovanie intencie pokračovať v dialógu, ale v (30) je z obsahu Meidiovej reči jasné, že v tom momente sa z jeho strany dialóg končí, lebo sa chce vzdialiť pre dary.

V súlade s predchádzajúcim je Underhill (2003), ktorý sa domnieva, že imperfektum ἔλεγεν reprezentuje hľadisko hovoriaceho, nie autorovo. Classen však rozdiely v používaní aoristu a imperfekta, ktoré je používané najhojnejšie u Homéra, pri uvádzaní *oratio recta* nijak nerozlišuje. Po ukončení reči sa však u Thúkydida podľa Classena

nachádza vždy aorist.³¹ S Underhillovým tvrdením sa však celkom stotožniť nemôžeme.³²

(30) Xen. *Hell.* 3, 1, 24 ὁ μέντοι Μειδίας ἀπορῶν ὃ τι ποιίη, **εἶπεν**· ἐγὼ μὲν τοίνυν ἄπειμι, **ἔφη**, ξενία σοι παρασκευάσων. ὁ δέ, Οὐ, μὰ Δί', **ἔφη**, ἐπεὶ αἰσχρὸν ἐμὲ τεθυκότα ξενίζεσθαι ὑπὸ σοῦ, ἀλλὰ μὴ ξενίζειν σέ. μένε οὖν παρ' ἡμῖν· ἐν ᾧ δ' ἂν τὸ δεῖπνον παρασκευάζεται, ἐγὼ καὶ σὺ τὰ δίκαια πρὸς ἀλλήλους καὶ διασκεψώμεθα καὶ ποιήσωμεν. *Meidiás však nevedel, čo robiť, a povedal. „Teraz sa vzdialim,“ povedal „aby som ti pripravil hostinné dary.“ Derkylidás však povedal: „Nie, pri Diovi, pretože by bolo hrozné nechať sa od teba hostiť, ale sám ťa nehostiť, zostaň s nami. Teraz pripravím jedlo, ja i ty navzájom premyslíme a učiníme správne veci.“*

Derkylidás Meidiovi skočí do reči, čo Xenofón uvádza s pomocou indiferentného ἔφη, a Meidiás, zdá sa, zostane s Derkylidom, ktorý sa ho následne niečo pýta ήρώτα v imperfekte. To implikuje, že očakáva odpoveď, pretože nasleduje viac otázok. Použitím imperfekta, ktoré prekladáme dokonavo sa signalizuje komunikačný zámer hovoriaceho aktéra pokračovať v dialógu. Meidiás mu odpovedá, čo je znovu uvedené indiferentným ἔφη, ale hneď nasleduje nečakaná reakcia prítomných v aoriste, ktorý by sme tam čakali i my – skočili mu do reči.

(31) Xen. *Hell.* 3, 1, 25 ἐπεὶ δ' ἐκαθέζοντο, **ήρώτα** ὁ Δερκυλίδας· εἶπέ μοι, ᾧ Μειδία, ὁ πατήρ σε ἄρχοντα τοῦ οἴκου κατέλιπε; μάλιστα, **ἔφη**. καὶ πόσαι σοι οἰκίαι ἦσαν; πόσοι δὲ χῶροι; πόσαι δὲ νομαί; ἀπογράφοντος δ' αὐτοῦ οἱ παρόντες τῶν Σκηψίων **εἶπον**· ψεύδεται σε οὗτος, ᾧ Δερκυλίδα. *Ked' si sadli, Derkylidás sa spýtal: „Povedz mi, ó Meidiás, zanechal ti otec správu nad majetkom?“ „Áno,“ povedal. „A koľko máš hospodárstiev? Koľko pozemkov? Koľko pastvín?“ Počas ich popisu prítomní zo Sképsie povedali: „On ti klame, ó Derkylidás.“*

Markantné ďalej je, že sa Derkylidás reakcii prítomných nijak nevenuje, len im na to v (32) krátko odvetí a znovu sa plne venuje Meidovi a preto tam imperfektum ani neočakávame.

³¹ „Th. gebraucht vor der Einführung direkter Reden das Imperfektum ... und den Aorist ohne Unterschied“ Classen, poznámka k Thuc. II, 71 (1914; 189).

³² Krentz (1995) zase k problematike slovies *dicendi* ani k dialógom prekvapivo žiaden komentár neprípojuje.

(32) Xen. *Hell.* 3, 1, 26 ὑμεῖς δέ γ', ἔφη, μὴ λίαν μικρολογεῖσθε. ἐπειδὴ δὲ ἀπεγέγραπτο τὰ πατρῶα· εἶπέ μοι, ἔφη, Μανία δέτινος ἦν; οἱ δὲ πάντες εἶπον ὅτι Φαρναβάζου. οὐκοῦν καὶ τὰ ἐκείνης, ἔφη, Φαρναβάζου; μάλιστα, ἔφασαν. ἡμέτερ' ἂν εἴη, ἔφη, ἐπεὶ κρατοῦμεν· πολέμιος γὰρ ἡμῖν Φαρναβάζος. ἀλλ' ἡγείσθω τις, ἔφη, ὅπου κεῖται τὰ Μανίας καὶ τὰ Φαρναβάζου. „Vy práve,“ *povedal*, „*nebud'te moc malomysel'ní.*“ *Ked' otcovský majetok dopopisoval, povedal:* „*Povedz mi, komu podliehala Mania?*“ *Všetci povedali*, že Farnabazovi. „*Nepatril teda,*“ *povedal*, „*i jej majetok Farnabazovi?*“ „*Áno,*“ *povedali.* „*Bola by naša,*“ *povedal*, „*keďže nad ňou panujeme. Farnabazos je totiž náš nepriateľ. Ale nech ma niekto dovedie tam,*“ *povedal*, „*kde sa nachádza majetok Manie a Farnabaza.*“

Ostatok dialógu je uvádzaný prevažne indiferentnými tvarmi ἔφη a na konci sa v (32) vyskytuje jeden aorist znovu uvádzajúci reakciu prítomných, ktorý opätovne naznačuje, že Derkylidás ich skákaníu do reči prílišnú pozornosť nevenuje. Konečné schéma bez vsuviek zo strany prítomných znie:

(29): IMPERFEKTUM (ἔλεγεν) – PRÉZENTNÉ PARTICÍPIUM (λέγων) – AORISTOVÉ PARTICÍPIUM (εἰπόντος) // *snaha Meidia vzdialit' sa* // (30): AORIST (εἶπεν) // *zastavenie Meidiu, ktorý zostáva* // – INDIFERENTNÉ (ἔφη) – INDIFERENTNÉ (ἔφη) (31): IMPERFEKTUM (ἠρώτα) – INDIFERENTNÉ (ἔφη) (32): INDIFERENTNÉ (ἔφη) – INDIFERENTNÉ (ἔφη) – INDIFERENTNÉ (ἔφη) – INDIFERENTNÉ (ἔφη)

Zo schématu je zrejmé, že Xenofón má v obl'ube používanie indiferentného ἔφη tam, kde nijak nezáleží na nutnosti naznačenia intencií a komunikačných zámerov aktérov, pretože z rozhovoru samého je zrejmé, že hovoria a budú hovoriť ďalej; zatiaľ čo explicitné imperfektum či aorist používa na miestach, ktoré sú pre vytvorenie si prestavy o hovoriacich aktéroch kľúčové. Prekladať imperfektá sme museli dokonavo, vyjadrujú teda neduratívnu a neimperfektívnu aktivitu.

Nasledujúci rozhovor sa odohráva medzi Kritiom a Thérámenom, pričom sme sa s niektorými jeho časťami už stretli, sú vedené pod (16) a (17). V tomto dialógu Xenofón používa prevažne imperfektum a aorist, indiferentné ἔφη nachádzame použité iba dva krát, čo svedčí pre to, že Xenofóntovi záležalo viac na vykreslení komunikačných zámerov oboch aktérov a prípadne na vlastnej signalizácii pokračovania napínaveho líčenia situácie.

(33) Xen. *Hell.* 2, 3, 15 τῷ μὲν οὖν πρώτῳ χρόνῳ ὁ Κριτίας τῷ Θηραμένει ὁμογνώμων τε καὶ φίλος ἦν· ἐπεὶ δὲ αὐτὸς μὲν προπετῆς ἦν ἐπὶ τὸ πολλοὺς ἀποκτείνειν, ἅτε καὶ φυγῶν ὑπὸ τοῦ δήμου, ὁ δὲ Θηραμένης **ἀντέκοπτε**, λέγων ὅτι οὐκ εἰκὸς εἶη θανατοῦν, εἴ τις ἐτιμᾶτο ὑπὸ τοῦ δήμου, τοὺς δὲ καλοὺς κάγαθοὺς μηδὲν κακὸν εἰργάζετο, ἐπεὶ καὶ ἐγώ, ἔφη, καὶ σὺ πολλὰ δὴ τοῦ ἀρέσκειν ἔνεκα τῇ πόλει καὶ εἴπομεν καὶ ἐπράξαμεν· *Najskôr bol Kritiás rovnakého názoru ako Théramenés a jeho priateľom, keď sa však sám približoval k názoru, že je treba zabíjať mnohé, od dému bol totiž odsúdený k vyhnanstvu, Théramenés začal **odporovať** so slovami, že nie je vhodné zabíjať, ak niekto zastával čestné úrady poverením ľudu, ani neučinil nič zlé aristokratom. Povedal: „Ved’ ako ja, tak i ty sme kvôli zavďačeniu sa ľudu povedali i vykonalí mnohé veci.“*

Théramenove počiatkové námietky sú uvedené imperfektom ἀντέκοπτε zastupujúcim sloveso *dicendi* spolu s participiom prázentiu λέγων zastupujúcim vlastné imperfektum a samotná replika je uvedená indiferentným ἔφη. Xenofón použitím imperfekta a prázentného infinitívu naznačuje, že dialóg sa bude rozvíjať ďalej, čo sa potvrdzuje v (34), kde je takisto použité imperfektum, značiace ďalšie pokračovanie.

(34) Xen. *Hell.* 2, 3, 16 ὁ δὲ (ἔτι γὰρ οἰκείως ἐχρήτο τῷ Θηραμένει) **ἀντέλεγεν** ὅτι οὐκέγχωροίη τοῖς πλεονεκτεῖν βουλομένοις μὴ οὐκ ἐκποδῶν ποιεῖσθαι τοὺς ἱκανωτάτους διακωλύειν· εἰ δέ, ὅτι τριάκοντά ἐσμεν καὶ οὐχ εἷς, ἦττόν τι οἶει ὡσπερ τυραννίδος ταύτης τῆς ἀρχῆς χρῆναι ἐπιμελεῖσθαι, εὐήθης εἶ. *Kritiás **namietol**, ešte sa správal k Théramenovi priateľsky, že nie možné, aby tí, ktorí chcú mať viac, neodstraňovali mužov najviac schopných im v tom zabrániť. „Ak sa domnievaš, že sa o túto vládu máme starať menej, pretože je nás tridsať a nie jeden, práve tak ako to musí robiť tyran, tak si naivný.“*

Po naznačení pokračovania je v (35) opätovne použité imperfektum. Vieme, že toto imperfektum predpovedá dlhú radu prejavov, ktoré môžeme považovať za súdne reči a zaoberáme sme sa nimi v kapitole venovanej rámcovým vetám 2.2.3.2.2, pretože tie zmienené súdne reči uvádzali a ukončovali.

(35) Xen. *Hell.* 2, 3, 17 ἐπεὶ δέ, ἀποθνησκόντων πολλῶν καὶ ἀδίκως, πολλοὶ δῆλοι ἦσαν συνιστάμενοί τε καὶ θαυμάζοντες τί ἔσοιτο ἢ πολιτεία, πάλιν **ἔλεγεν** ὁ Θηραμένης ὅτι εἰ μὴ τις κοινωνοὺς ἱκανοὺς λήψοιτο τῶν πραγμάτων, ἀδύνατον ἔσοιτο τὴν ὀλιγαρχίαν διαμένειν. *Keď však mnohí i neprávnom umierali, ďalší medzi sebou jasne a v úžase*

debatovali, aká ústava to bude, Thérámenés sa znovu **vyjadril**, že, ak Kritiás nepriberie dostatočné množstvo občanov do vlády, nebude možné, aby to oligarchia vydržala.

Pre predstavu poslúži schéma zakončené tromi bodkami znamenajúcimi odkaz na pokračovanie dialógu, avšak už v podobe zmieňovaného súdneho líčenia:

(33): IMPERFEKTUM + PRÉZENTNÉ PARTICÍPIUM (ἀντέκοπτε, λέγων) –
INDIFERENTNÉ (ἔφη) (34): IMPERFEKTUM (ἀντέλεγεν) (35): IMPERFEKTUM (ἔλεγεν)
...

Všimneme si, že Xenofón v tomto dialógu zámerne! nepoužíva aorist, ktorý by podľa našej teórie ani nebol opodstatnený. Takisto je treba všimnúť si, že všetky imperfektá v Thérámenovom a Kritiovom dialógu prekladáme dokonavo; ani slovenčina ani čeština v preklade dialógu nedokonavý tvar slovesa nepripúšťa.

S podobným javom sa stretávame i u posledného dialógu, ktorý sa odohráva medzi Leótychidom, Diopeithom, Agésiláom a Lýsandrom. Jedná sa v ňom o spor medzi Agésiláom a Leótychidom o právo nastúpiť na trón, keďže sa Agésiláov otec v minulosti preriekol o tom, či je jeho otcom.

(36) Xen. *Hell.* 3, 3, 2 εἰπόντος δὲ τοῦ Λεωτυχίδου· ἀλλ’ ὁ νόμος, ὃ Ἀγησίλαε, οὐκ ἀδελφὸν ἀλλ’ υἱὸν βασιλέως βασιλεύειν κελεύει· εἰ δὲ υἱὸς ὢν μὴ τυγχάνοι, ὁ ἀδελφός καὶ ὡς βασιλεύοι. ἐμὲ ἂν δέοι βασιλεύειν. πῶς, ἐμοῦ γε ὄντος; ὅτι ὄν τὸ καλεῖς πατέρα, οὐκ ἔφη σε εἶναι ἑαυτοῦ. ἀλλ’ ἢ πολὺ κάλλιον ἐκείνου εἶδυῖα μήτηρ καὶ νῦν ἔτιφησίν. ἀλλὰ (...) ἐν τῷ θαλάμῳ, δεκάτῳ μηνὶ ἐγένου. οἱ μὲν τοιαῦτ’ ἔλεγον. *Leótychidés povedal:* „Ale zákon, ó Agésilaos, káže, aby nevládol brat, ale syn kráľa. Ak práve nie je syn, vtedy by mal vládnuť brat.“ „Teda by vláda mala náležať mne.“ „Ako to, keď som nažive ja?“ „Pretože ten, koho nazývaš otcom, hovoril, že nie je tvoj otec.“ „Ale matka to vie omnoho lepšie než on, i teraz to tvrdí.“ „Ale (...) narodil si sa v spálni v desiatom mesiaci. **Riekli takéto veci.**“

Prvá časť dialógu (36) je líčená prevažne bez uvádzajúceho slovesa, predpokladáme, že je to preto, že je spor veľmi vyostrený a Xenofóntovi na tomto mieste išlo určite o to, aby v poslucháčovi/čitateľovi vyvolal tento dojem, ktorý sa rýchlosťou hovorenia a striedania replík dokonale navodí. Úvodným aoristom autor značí komunikačný zámer Leótychida, ktorý nechce debatovať o svojom nástupníctve, je naopak presvedčený, že má na trón právo jedine on, čo dokladá slovami, že je predsa kráľov brat. Polemiku

začína Agésiláos, ktorý musí byť veľmi rozhorčený a po chvíli dohadovania sa začína apelovať na matku. Avšak je zaujímavé, že nachádzame v dialogickej pasáži v (36) rámcovú vetu s demonštratívom a spolu s partikulou μὲν. Prakticky jednu časť deja, po ktorej nasleduje, ukončuje, ale zároveň signalizuje, že sa situácia bude ďalej rozvíjať. Zhodne súdi o používaní demonštratív v strede rozhovoru i Bakker (1968; 26), že Hérodotos považuje nasledujúce tvrdenie za dostatočne dôležité, aby sa tam použitím demonštrátiva a k tomu i imperfekta spravila pauza. Tak i Xenofón upriamuje pozornosť na nasledujúce slová.

(37) Xen. *Hell.* 3, 3, 3 Διοπείθης δέ, μάλα χρησιμολόγος ἀνὴρ, Λεωτυχίδῃ συναγορεύων εἶπεν ὡς καὶ Ἀπόλλωνος χρησιμὸς εἴη φυλάξασθαι τὴν χωλὴν βασιλείαν. Λύσανδρος δὲ πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ Ἀγησιλάου ἀντεῖπεν ὡς οὐκ οἴοιτο τὸν θεὸν τοῦτο κελεύειν ... *Diopieithés však, veľmi skúsený muž, vykladač veštíeb, povedal v prospech Leótychida, že i Apollónova veštba praví, aby sa striehli pred ochromeným kráľovstvom. Lýsandros mu však zastávajúc Agésilaa namietol, že sa nedomnieva, že boh toto rozkázal...*

Na repliku uvedenú v (37) imperfektom nadväzujú posledné repliky uvedené aoristami, použitými ako indikáciu ukončovania dialógu zo strany autora, čo usudzujeme na základe toho, že po niektorých ďalších slovách sa polis rozhodla zvoliť za kráľa Agésiláa a celé líčenie je u konca. Celkové schéma použitia slovies *dicendi* znie:

(36): PARTICÍPIUM AORISTU (εἰπόντος) – INDIFERENENÉ (ἔφη) (37): IMPERFEKTUM (ἔλεγον) – AORIST (εἶπεν) – AORIST (ἀντεῖπεν)

Zo schémat, ktoré sme pre prehľadnosť vyznačili, je zrejmé, že naša domnienka o tendencii Xenofóna ukončovať dialogické pasáže buď aoristom, alebo indiferentným ἔφη bola oprávnená – výskyt imperfekta na konci dialógu medzi Kritiom a Théramenom značí ďalšie pokračovanie, ktoré sa však končí Théramenovou replikou uvedenou aoristom, čiže v tomto prípade výnimku nevidíme. Zhodne i Rijksbaron (1986; 246) poznamenáva, že aorist je často nositeľom funkcie spočívajúcej v ukončovaní *open-ended* akcií v imperfektu.

Ďalej vo všetkých prípadoch z týchto dialogických pasáží, kde sa vyskytuje imperfektum, ho nemôžeme preložiť nedokonavo. Vždy nasleduje verbálna reakcia druhého účastníka dialógu, alebo autor upriamuje pozornosť na ďalšie pokračovanie líčenia situácie. Interpretujeme ich ako imperfektá kontinuálne, pretože nenaznačujú, ako si myslia

Smyth (1976; 424) či Kühner-Gerth (1963; 143-144), že autor reč vidí ako vyvíjajúcu sa v danom momente, ale signalizujú, že aktér očakáva nasledujúcu verbálnu reakciu.

Na základe absencie imperfekta tam, kde by podľa našej teórie mal byť (pozri i 2.2.3.2.2), a rovnako i na základe pozorovania, že sa aorist objavuje u repliky toho hovoriaceho, ktorý nechce alebo nie je v jeho záujme ďalej viesť rozhovor, a naopak imperfektum sa práve nachádza v opačnom prípade (hovoriaci má záujem o pokračovanie, pozri (29) až (32)), sme dospeli k súdu, že sú slovesá *dicendi* u Xenofóna používané v dvoch rovinách. Basset (2009) rozlišuje dve roviny nazerania na dej, *narrative sequence* čas, kedy je líčený dej, a *the time of the narration* – i my rozlišujeme dve roviny, nie však nazerania na dej, ale indikácie pokračovania deja. Jeden je teda zo strany autora, ktorý imperfektom kontinuálnym značí jeho zámer pokračovať v líčení a tým pádom upriamuje pozornosť čitateľa/poslucháča na pokračovanie (pozri 2.2.3.1). Druhá rovina je teda vyjadrovanie komunikačných zámerov hovoriacich, ako sme sa pokúsili načrtnúť v tejto kapitole. Opačne sa však domnieva Koller (2015; 65), že slovesá *dicendi* nevykazujú žiadny dramatický ani iný názorný charakter, sú teda nepríznakové.³³

B) Tlmočené dialógy

Tlmočené dialógy sú vlastne korešpondencia prostredníctvom poslov, ktorá je však po chvíli pretransformovaná do dialógu priameho. V *Hellénikách* sme našli jeden prípad (38), v ktorom nie je okrem slovesa ἔφη žiaden finálny slovesný tvar, len dve participiá. Domnievame sa avšak, že je na základe slovesných kmeňom, od ktorých sú tvorené, možno ich interpretovať ako indikatív imperfekta (λέγοντας) a indikatív aoristu (ἀποκριναμένου), čo sme zohľadnili i v preklade.

(38) Xen. *Hell.* 3, 4, 25-26 τοῦτο δὲ ποιήσας ὁ Τιθραύστης πέμπει πρὸς τὸν Ἀγησίλαον πρέσβεις λέγοντας ὦ Ἀγησίλαε, ὁ μὲν αἴτιος τῶν πραγμάτων καὶ ὑμῖν καὶ ἡμῖν ἔχει τὴν δίκην· βασιλεὺς δὲ ἀξιοῖ σὲ μὲν ἀποπλεῖν οἴκαδε, τὰς δ' ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεις αὐτονόμους οὔσας τὸν ἀρχαῖον δασμὸν αὐτῷ ἀποφέρειν. ἀποκριναμένου δὲ τοῦ Ἀγησιλάου ὅτι οὐκ ἂν ποιήσειε ταῦτα ἄνευ τῶν οἴκοι τελῶν, Σὺ δ' ἀλλά, ἕως ἂν πύθῃ τὰ παρὰ τῆς πόλεως, μεταχώρησον, ἔφη, εἰς τὴν Φαρναβάζου, ἐπειδὴ καὶ ἐγὼ τὸν σὸν ἐχθρὸν τετιμώρημαι.

³³ „...diesen Verben (sc. dicendi) meist jeder dramatische oder anschauliche Charakter abgeht“, Koller (2015; 65).

ἕως ἄν τοίνυν, ἔφη ὁ Ἀγησίλαος, ἐκεῖσε πορεύωμαι, δίδουδὴ τῆ στρατιᾷ τὰ ἐπιτήδεια. ἐκείνῳ μὲν δὴ ὁ Τιθραύστης δίδωσι τριάκοντα τάλαντα· *Ked' toto vykonal, posielal Tithraustés k Agésilaovi vyslancov, ktorí povedali: „Ó Agésilaos, ten, ktorý je zodpovedný za naše i vaše záležitosti, je potrestaný. Kráľ žiada, aby si odplával domov, zanechal si poleis v Ázii autonómne a aby mu všal odvádzali pôvodnú daň.“ Agésilaos odpovedal, že by toto nevykonal bez vedomia úradov doma, povedal mu Tithraustés: „Ty ale, pokiaľ nebudeš vedieť rozhodnutie zo strany polis, odíď do Farnabazovej zeme, keďže som ja na tvojom nepriateľovi vykonal pomstu.“ Agésilaos povedal: „Než tam teda potiahnem, zariad' potreby pre vojsko.“ Z toho dôvodu mu Tithraustés dáva 30 talentov. (on ich vzal a odišiel do Frýgie)*

Z dialógu je zrejmé, že v prvom prípade sa jedná o imperfektum kontinuálne preložené dokonavo, pretože, keď poslovia prišli s posolstvom, v ktorom stojí, že kráľ niečo žiada, je očividné a predpokladá sa, že očakávajú odpoveď, ktorá i prichádza. Agésilaos posielal negatívnu odpoveď, ku ktorej už nič nepripája, takže ani nečaká reakciu, preto aorist. Underhill (2003) použitie λέγοντας označuje ako náhradu za ἐροῦντας, ktoré je podľa neho bežnejšie, čo však imperfektívny kmeň nemení.³⁴

Ďalej sa dialóg rozvíja uvedením pomocou slovies ἔφη, ktoré sme vyhodnotili ako indiferentné. Schematicky sme to takisto ako i v predchádzajúcich prípadoch nižšie znázornili:

PRÉZENTNÉ PARTICÍPIUM (λέγοντας) – PARTICÍPIUM AORISTU (ἀποκριναμένου) –
INDIFERENTNÉ (ἔφη) – INDIFERENTNÉ (ἔφη)

Je očividné, že schéma sa znovu zhoduje s naším tvrdením, že má Xenofón tendenciu ukončovať dialógy aoristom či indiferentným ἔφη.

K nášmu veľkému udiveniu Xenofón v žiadnom dialógu (ani tam, kde komunikujú viacerí aktéri) neuvádza vedľa slovesa *dicendi* adresáta. Zo všetkých výskytov sme zaznamenali iba tri s uvedeným adresátom, a to (5) a (22) s predložkou πρὸς a (23) bez predložky. Ani v rámcových vetách sa nevyskytuje adresát. Oproti referujúco použítým slovesám sme zaznamenali, že všetky odkazujúco použité slovesá u seba nemajú adresáta. Z toho vyplýva, že na použitie imperfekta/aoristu nemá uvedenie adresáta žiadny vplyv.

---

³⁴ Rovnako poredpokladá i výskyty 2, 4, 37 a 2, 1, 8.

2.2.3.2.2 Rámcové vety

Sem patria slovesá *dicendi*, ktoré uvádzajú reči na sneme či zhromaždeniach, posolstvá a povzbudzujúce prejavy pred bojom. Tieto slovesá sa nachádzajú v rámcových vetách, ktoré predchádzajú a uvádzajú, alebo nasledujú a ukončujú pasáž, ktorá je v priamej reči, avšak nájdu sa i prípady, kedy Xenofón snemovú reč či posolstvo formuluje v nepriamej reči. Často u nich stoja demonstratíva s kata- alebo anaforickou funkciou. O rámcových vetách sme v krátkosti pojednali v kapitole o referujúcich slovesách 2.2.3, kde sme podali ich definíciu. Slovesá, ktoré sa väčšinou nachádzajú v rámcových vetách, sú:

λέγω hovorím

ἀποκρίνομαι odpovedám

εἶπον povedal som (a jeho zloženiny)

Rámcové vety sú skúmané hlavne na pasáži líčiacej konflikt medzi Kritiom a Thérámenom, ktorý sa preformoval na súdne líčenie končiace však nešťastne Thérámenovou smrťou. Xenofón líči túto polemiku hlavne vo forme dlhších prejavov, ktoré sú uvádzané a ukončované rámcovými vetami. Druhá pasáž, na ktorej rámcové vety skúmame, je konflikt v Eleusíne a posolstvo z Athén, ktorým sa budeme venovať na konci kapitoly.

Pôvodne sme zamýšľali rozdeliť túto kapitolu podľa typu rámcových viet. To sa však ukázalo ako nevhodné, pretože by sme boli rozoberali jednotlivé výskyty bez toho, aby sme ich skúmali v kontexte celého diskurzu.

Celkový počet rámcových viet so slovesom vo finítnom tvare je 6, z ktorých sú 4 v aoriste a 1 v imperfekte. Ale úplne celý konflikt je popísaný 10 slovesami *dicendi*, z ktorých 5 je v imperfekte a 5 v aoriste. Zo schématu celého konfliktu nižšie môžeme vyvodit' zaujímavé fakta:

VV = sloveso *dicendi* uvádzajúce *oratio obliqua*

OR = sloveso *dicendi* uvádzajúce priamu reč

R = sloveso *dicendi* nachádzajúce sa v rámcovej vete

I (39)_{VV}/ἀντέκοπτε, λέγων – I (40)_{VV}/ ἀντέλεγεν – I (41)_{VV}/ ἔλεγεν – I (42)_{VV}/ ἔλεγειν –
I (42)_R/ ἔλεγεν

//

A (43)_{OR}/ ἀπεκρίνατο – A (44)_R/ ἔλεξεν – A (45)_R/ ἔλεξεν – A (46)_R/ εἶπεν – A (47)_R/
εἶπεν

Xenofóntovo poradie vybraných časov teda tvorí jednotný diskurz, kde použitie imperfekta jasne poukazuje na snahu Xenofónu čo najviac upriamiť pozornosť poslucháča/čitateľa k sledovaniu deja. V kapitole venovanej klasickým dialógom (2.2.3.2.1A) sme už podotkli, že Xenofón v ich počiatočnom rozhovore vôbec nepoužíva aorist a ďalej že sme museli všetky imperfektá preložiť dokonavo. Podstatné je hlavne to, že sa tento počiatočný rozhovor končí prvou uvádzajúcou vetou, ktorá je v imperfekte, a pokračuje už po usporiadaní prehliadky tri tisíc mužov, kde sa odohráva súdne líčenie sprostredkované iba v aoriste:

Imperfektum = polemika // aorist = súdne líčenie

Nižšie prekladáme jednotlivé výskyty.

(39) = (12) Xen. *Hell.* 2, 3, 15 Θηραμένης **ἀντέκοπτε**, λέγων ὅτι οὐκ εἰκὸς εἶη θανατοῦν, εἴ τις ἐτιμᾶτο ὑπὸ τοῦ δήμου, τοὺς δὲ καλοὺς κάγαθοὺς μηδὲν κακὸν εἰργάζετο, ἐπεὶ καὶ ἐγὼ, ἔφη, καὶ σὺ πολλὰ δὴ τοῦ ἀρέσκειν ἔνεκα τῆ πόλει καὶ εἶπομεν καὶ ἐπράξαμεν. *Théramenés mu odporoval so slovami, že nie je vhodné zabíjať, ak niekto zastával čestné úrady poverením ľudu, ani neučinil nič zlé aristokratom. Povedal: „Ved’ ako ja, tak i ty sme kvôli zavďačeniu sa ľudu povedali i vykonali mnohé veci.“*

(40) = (16) Xen. *Hell.* 2, 3, 16 ὁ δὲ (ἔτι γὰρ οἰκείως ἐχρῆτο τῷ Θηραμένει) **ἀντέλεγεν** ὅτι οὐκ ἐγχωροίη τοῖς πλεονεκτεῖν βουλομένοις, μὴ οὐκ ἐκποδῶν ποιεῖσθαι τοὺς ἰκανωτάτους διακωλύειν• εἰ δέ, ὅτι τριάκοντά ἐσμεν καὶ οὐχ εἷς, ἦττόν τι οἶει ὡσπερ τυραννίδος ταύτης τῆς ἀρχῆς χρῆναι ἐπιμελεῖσθαι, εὐήθης εἶ. *Kritiás namietol, ešte sa totiž správal k Théramenovi priateľsky, že nie možné, aby tí, ktorí chcú mať viac, neodstraňovali mužov najviac schopných im v tom zabrániť. „Ak sa domnievaš, že sa o túto vládu máme starať menej, pretože je nás tridsať a nie jeden, práve tak ako to musí robiť tyran, tak si naivný.“*

(41) = (17) Xen. *Hell.* 2, 3, 17 ἐπεὶ δέ, ἀποθνησκόντων πολλῶν καὶ ἀδίκως, πολλοὶ δῆλοι ἦσαν συνιστάμενοί τε καὶ θαυμάζοντες τί ἔσοιτο ἢ πολιτεία, πάλιν **ἔλεγεν** ὁ Θηραμένης ὅτι εἰ μὴ τις κοινωνοὺς ἰκανοὺς λήψοιτο τῶν πραγμάτων, ἀδύνατον ἔσοιτο τὴν ὀλιγαρχίαν διαμένειν. *Ked’ však mnohí i neprávnom umierali, ďalší medzi sebou jasne a v úžase debatovali, aká ústava to bude, Théramenés sa znovu vyjadril, že, ak Kritiás*

nepriberie dostatočné množstvo občanov do vlády, nebude možné, aby to oligarchia vydržala.

Už v kapitole venovanej obsahovým propozíciám do forme *oratio obliqua* 2.2.3.1 sme poukázali, že má Xenofón tendenciu začínať rozprávanie pred dialógom alebo prejavom práve formou *oratio obliqua*. Za slovesom vždy nasledovala verbálna reakcia protistrany ako i v nasledujúcom výskyte:

(42) Xen. *Hell.* 2, 3, 19-20 ὁ δ' αὖθηραμένης καὶ πρὸς ταῦτα ἔλεγεν ὅτι ἄτοπον δοκοίη ἑαυτῶ γε εἶναι τὸ πρῶτον μὲν βουλομένους τοὺς βελτίστους τῶν πολιτῶν κοινωνοὺς ποιήσασθαι τρισχιλίους, ὥσπερ τὸν ἀριθμὸν τοῦτον ἔχοντά τινα ἀνάγκην καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς εἶναι, καὶ οὐτ' ἕξω τούτων σπουδαίους οὐτ' ἐντὸς τούτων πονηροὺς οἷόν τε εἶη γενέσθαι• ἔπειτα δ', ἔφη, ὁρῶ ἔγωγε δύο ἡμᾶς τὰ ἐναντιώτατα πράττοντας, βιαίαν τε τὴν ἀρχὴν καὶ ἥττονα τῶν ἀρχομένων κατασκευαζομένους. ὁ μὲν ταῦτ' ἔλεγεν. *Ale Thérámenés i k tomuto poznámenal, že sa mu zdá nemiestne predovšetkým to, že chcú, aby sa na vláde podieľali tí najlepší z občanov, vybrali tri tisíc, ako by tento počet nutne zahrnoval najschopnejších mužov, a ako by sa mimo nich ani nenašli iní oddaní muži, ani spomedzi nich nemohli niektorí skorumpovať. Povedal: „Ja teda vidím, že činíme dva celkom opačné veci, jednak o vládu pomocou sily a oslabujeme postavenie vládnucich. Tieto veci Thérámenés hovoril.“*

Je treba si všimnúť, že v slovenčine ani v češtine nemôžeme v ukončujúcej rámcovej vete použiť úplne nedokonavý tvar slovesa *dicendi*. V ukončujúcej rámcovej vete v (42) slovenčina už dovoľuje použiť nedokonavé sloveso, čím sa vytvorí akási pauza, avšak český preklad uvádza dokonavé sloveso.³⁵ Vety sú počiatok dlhého procesu a máme zato, že Xenofón použitím imperfekta kontinuálneho značí poslucháčovi/čitateľovi, aby dával naďalej pozor, lebo dej sa ďalej napína vo vyostrení.

Po organizačných akciách a príkazoch, ako imperfektum ἐκέλευον v (43), ktoré, ako ďalej ukážeme v kapitole o slovesách *imperandi* 2.3, rovnako značí autorovu signalizáciu pokračovania (spolutvoriac diskurz), nasleduje aorist slovesa *dicendi*. Tento aorist ἀπεκρίνατο uvádza impulz k súdu a vzhľadom k tomu, že naň nadväzuje Thérámenova verbálna reakcia, očakávali by sme práve imperfektum.

---

³⁵ „Takový názor vyslovil Thérámenés...“ preložil Josef Hejnic, 1982; 65.

(43) Xen. *Hell.* 2, 3, 22 ἐκέλευον δὲ καὶ τὸν Θηραμένην λαβεῖν ὄντινα βούλοιο. ὁ δ' **ἀπεκρίνατο** ἀλλ' οὐ δοκεῖ μοι, ἔφη, καλὸν εἶναι φάσκοντας βελτίστους εἶναι ἀδικώτερα τῶν συκοφαντῶν ποιεῖν... *Rozhodli sa, aby mali peniaze na platy posádke, že každý zajme jedného z metoikov, potom ich zabijú a nechajú si ich peniaze. Rozkázali i Thérámenovi zajať, koho by chcel. On však **odpovedal**: „Ale nezdá sa mi, že je dobré, aby tí, ktorí sa označujú za najlepších, konali nezákonnejšie ako udavači.“*

Rovnako by sme imperfektum podľa teórie o autorovej indikácii pokračovania čakali i v ďalších výskytoch. Je avšak nápadné, že bolo v záujme aktérov už od (43), ktoré je mimo iné uvedené markantným aoristom ἔλεξεν, nepokračovať v súdnom líčení. Kritiás samozrejme nechcel, aby mu Thérámenés odporoval, a i v tomto záujme bolo ukončiť danú situáciu. Kritiás chcel ukončiť svoje jednanie vo veci odsúdenia Thérámena a tým pádom posunúť vec k ďalšiemu kroku – k záverečnej reči a k vyneseniu verdiktu. Aorist tu teda signalizuje mimo navodenia rýchlejšieho spádu udalostí i vôľu aktérov skončiť celú polemiku. Okrem pragmaticky zvolených imperfekt a aoristov pre vytvorenie diskurzu vidíme teda i ďalšie dôvody, prečo bol používaný hlavne aorist.

(44) Xen. *Hell.* 2, 3, 24-35 ἐπεὶ δὲ ὁ Θηραμένης παρῆν, ἀναστάς ὁ Κριτίας **ἔλεξεν ᾧδε**. ᾧ ἄνδρες βουλευταὶ ... ὁ μὲν ταῦτ' εἰπὼν ἐκαθέζετο· *Ked' bol Thérámenés prítomný, Kritiás vstal a **povedal toto**: „Ó mužovia rady... Ked' Kritiás toto dopovedal, usadol si.“*

(45) Xen. *Hell.* 2, 3, 35-50 Θηραμένης δὲ ἀναστάς **ἔλεξεν**· ἀλλὰ πρῶτον μὲν μνησθήσομαι, ᾧ ἄνδρες ... ἐὰν γὰρ ἐλεγχῶ ἢ νῦν ταῦτα πράττων ἢ πρότερον πώποτε πεποικώς, ὁμολογῶ τὰ πάντων ἔσχατα παθῶν ἂν δικαίως ἀποθνήσκειν. ὡς δ' εἰπὼν ταῦτα ἐπαύσατο. *Thérámenés zase vstal a **prehovoril**: „Ale najskôr však pripomeniem, ó mužovia... Pokiaľ totiž budem usvedčený, že takto jednám teraz, alebo že som takto už niekedy jednal, súhlasím, že zakúsim najvyšší trest, pôjdem po právu na smrť.“* *Ked' teda Thérámenés toto povedal, ustal.*

Niektoré rámcové vety sú uvedené aoristom ἔλεξεν a ukončené participiom aoristu, (44) a (45), iné slovesom εἶπεν, (46) a (47). Sloveso ἔλεξε sme nezaznamenali v ukončujúcej vete, ale len v uvádzajúcej rámcovej vete. Rozdiel medzi používaním aoristu ἔλεξε a εἶπεν teda vidíme v upriamení pozornosti. Sloveso ἔλεξε je pre jeho málo používaný tvar, ktorý vďaka tomu na seba výrazne púta pozornosť čitateľa/poslucháča, použité vtedy, keď autor chce upozorniť, že nasleduje text, ktorý je z nejakého dôvodu

jednak podstatný a jednak už ďalej nie je v forme *oratio obliqua*, ale vo forme *oratio recta*.³⁶

Potreba takéhoto prostriedku na akési upriamenie pozornosti je možno daná spôsobom zápisu textu v klasickej gréčtine, ktorá nepoznala úvodzovky, čiarky atď. ako my. Podľa Fournier má ἔλεξα mimo iné subjektívny a expresívny charakter,³⁷ čo odpovedá našej domnienke, že by na seba v uvádzajúcich vetách mohlo strhávať pozornosť čitateľa či poslucháča. Výskyt slovesa εἶπεν v tomto prípade je pravdepodobne ďalšia varianta, aby text nepôsobil jednotvárne, alebo sa nachádza u repliky, ktorá je menej dôležitá než tá uvedená ἔλεξα.

Ukončujúce rámcové vety sú Xenofóntom tvorené rovnakou, občas alternovanou, vetou, ktorá má očividne formulatívny charakter – skladá sa z demonštrátiva ταῦτ' s kataforickou funkciou a partikulou μὲν, ktorá nestojí v opozícii s δὲ. I Sedgwick (1940; 119) používa pre označenie rámcových viet názov *the introductory formula*, i keď my tento pojem rozširujeme i na ukončujúce rámcové vety, v ktorých sa miesto finítneho tvaru slovesa často nachádza participium. Bakker (1993; 302) popisuje význam takto použitej partikule μὲν, ktorá je veľmi frekventovaná v ukončujúcich rámcových vetách. Táto partikula je podľa Bakker marker prechodu, *transition*, k novému segmentu v líčení. Signalizuje nielen novú informáciu, ale obecné niečo dôležité (s tým, že to môže byť celkom obsiahle). Vyskytuje sa vo všetkých ukončujúcich rámcových vetách okrem (48) a (45), na ktoré nadväzuje (46) vyškrtnutie Thérámena zo zoznamu, aby mohol byť popravený. Aorist značí neochotu Kritia debatovať o jeho rozhodnutí.

(46) Xen. *Hell.* 2, 3, 51 πάλιν δὲ εἰσελθὼν εἶπεν· ἐγὼ, ὦ βουλή, νομίζω... ἐγὼ οὖν, ἔφη, Θηραμένην τουτονὶ ἐξαλείφω ἐκ τοῦ καταλόγου, συνδοκοῦν ἅπασιν ἡμῖν. καὶ τοῦτον, ἔφη, ἡμεῖς θανατοῦμεν. *Kritiás však znovu vošiel a povedal: „Ja, ó rada, sa domnievam ... ja teda,“ povedal, „škrťám tohto Thérámena zo zoznamu, všetci sme sa na to zhodli. A tohto“ povedal, „odsudzujeme na smrť.“*

(47) Xen. *Hell.* 2, 3, 52 ἀκούσας ταῦτα ὁ Θηραμένης ἀνεπήδησεν ἐπὶ τὴν ἐστίαν καὶ εἶπεν· ἐγὼ δ', ἔφη, ὦ ἄνδρες... (...) *Keď toto Thérámenés počul, vrhol sa k oltáru a povedal: „Ja však“ povedal, „ó muži...“*

³⁶ To vyvodzujeme z toho, že až na jednu výnimku uvádza vždy priamu reč (prejav). Výnimka je v Xen. *Hell.* 7, 4, 5, kde v rámci skrátenia pasáže sloveso uvádza prejav v *oratio obliqua*.

³⁷ Hoenigwald (1948; 201).

Nasledujúci výskyt (48) sú posledné slová Kritia adresované v sneme – reakcia na z jeho strany nepríjemnú a neočakávanú poznámku Théradena, že tak ako on môže skončiť každý zo zoznamu v (47). Uvádžajúce sloveso je v aoriste, pretože sa Kritiás už vôbec nehodlá touto záležitosťou zaoberať a chce ju úplne zmiest' zo stola. V aoriste je i ukončujúca veta, čo potvrdzuje našu interpretáciu, že aorist značí vôľu aktéra skončiť dialóg, a povšimnúť si môžeme i partikule δὲ miesto μὲν.

(48) Xen. Hell. 2, 3, 54-55 εἶπε μὲν ὁ Κριτίας· παραδίδομεν ὑμῖν, ἔφη, Θηραμένην τουτονὶ κατακεκριμένον κατὰ τὸν νόμον· ὑμεῖς δὲ λαβόντες καὶ ἀπαγαγόντες οἱ ἔνδεκα οὔ δεῖτ' ἀέκ τούτων πράττετε. ὡς δὲ ταῦτα εἶπεν, εἶλκε μὲν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ ὁ Σάτυρος, εἶλκον δὲ οἱ ὑπηρέται. *Kritiás ale povedal: „Odvzdávame vám,“ prehovoril, „tohto Théradena, odsúdeného podľa zákona. Vy jedenástka ho zadržte a odved'te, kde je treba, a učiňte veci z toho plynúce. Keď teda toto povedal, vliekol ho od oltáru jednak Satyros, ale i jeho pomocníci.“*

Ďalšie rámcové vety nachádzame i v líčení situácií v Ódeiu a thébskeho posolstva do Athén. V uvádzajúcej rámcovej vete v (49) sa vyskytuje aorist a v druhej je imperfektum toho istého slovesa λέγω – jediný výskyt tejto kombinácie. Máme zato, že aoristom chce Xenofón naznačiť, že hlásateľ nechce alebo neočakáva odpoveď, skôr očakáva reakciu, ktorá i nastala:

(49) Xen. Hell. 2, 4, 20-22 Κλεόκριτος δὲ ὁ τῶν μυστῶν κῆρυξ, μάλ' εὐφωνος ὢν, κατασιωπησάμενος ἔλεξεν· ἄνδρες πολῖται, τί ἡμᾶς ἐξελαύνετε; τί ἀποκτεῖναι βούλεσθε;... ὁ μὲν τοιαῦτα ἔλεγεν· οἱ δὲ λοιποὶ ἄρχοντες καὶ διὰ τὸ τοιαῦτα προσακούειν τοὺς μεθ' αὐτῶν ἀπήγαγον εἰς τὸ ἄστυ. *Kleokritos, hlásateľ pri mystériách, ktorý mal veľmi dobre znejúci hlas, zažiadal o ticho a prehovoril: „Mužovia, občania, prečo nás vyhánate? Prečo chcete zabíjať?... Povedal takéto veci. Ostatní archonti i kvôli tomu, že poslúchali takýto prejav, odviedli svoj sprievod do mesta.“*

Po parikuli μὲν sa opakuje demonštratívum τοιαῦτα dva krát po sebe, čím vytvára akýsi emfatický kontext – poslúchaním takýchto a nie iných rečí sa rozhodli im neubližovať -. Imperfektum ἔλεγεν je tu použité kvôli upriamaniu pozornosti poslucháča či čitateľa na nasledujúce udalosti, pretože situácia bola vážna. Po prestávke, ktorá sa týmto spôsobom ukončujúcou rámcovou vetou vytvorí, líči Xenofón prekvapivú reakciu

prítomných, ktorí miesto uposlúchnutia rozkazu radšej odišli preč do mesta, na ktorú imperfektom dopredu upozorňuje.

Pri celkovom pohľade na demonštrátiva v rámcových vetách pozorujeme, že ich použitie pri rečiach prevažuje, zaznamenali sme 11 výskytov s nimi³⁸ a 9 výskytov bez nich.³⁹ Inventár použitých demonštrátív je malý, sú to ταῦτα, najčastejšie a používané len v ukončujúcich rámcových vetách s anaforicou funkciou, τοιαῦτα, použité raz v ukončujúcej rámcovej vete (49) s anaforicou funkciou k reči, ktorú viedol hlásateľ v Eleusíne, ktorá bola špecifická a znova v rámcovej vete nachádzajúcej sa v dialogickej pasáži (36). Ďalej τοιάδε⁴⁰ a ὧδε v (43) použité v uvádzajúcich rámcových vetách.

V ukončujúcich rámcových vetách u slovesa demonštratívum stojí vždy, ale v rámcových vetách uvádzajúcich demonštratívum stojí len u dvoch slovies v (44) a pozri poznámka 40, zatiaľ čo chýba u deviatich. Z toho môžeme vyvodit', že ukončujúce rámcové vety sú špecifické tým, že u slovesa vždy stojí demonštratívum s anaforicou funkciou, z čoho tiež usudzujeme na ich formulatívny charakter. Uvádzajúce rámcové vety na druhú stranu väčšinou u seba demonštratívum s kataforickou funkciou nemajú, len vtedy, keď chce autor viac upriamiť pozornosť na reč, ktorá bude nasledovať. To dedukujeme na základe použitých demonštrátív τοιάδε a ὧδε miesto bežného ταῦτα. V hovorenom jazyku v tomto prípade demonštratívum retarduje prejav, pôsobí menšiu prestávku a miesto na väčší nádych a tým i signalizuje, že nasleduje niečo podstatné či zaujímavé, a vzhľadom k tomu, že diela autorov tej doby boli určené k predčítaniu, mohlo to pre predčítača i poslucháča zohrávať veľkú úlohu.

Bakker (1968; 22) popisuje článok od Salmona, ktorý sa zamerával na demonštrátiva stojace u slovies uvádzajúcich *oratio recta*. Salmon na prvých kapitolách u Hérodota zisťuje, že demonštratívum spojuje sloveso a im uvedenú pasáž, ale zároveň má efekt separácie,⁴¹ s čím sa vieme stotožniť. Bakker uvádza, že Hérodotos používa

³⁸ Z tých, ktoré uvádzame: (36), (42), (43), (43), (45), (48), (49).

³⁹ Z tých, ktoré uvádzame: (45), (46), (47), (48), (49).

⁴⁰ Výskyt v Xen. *Hell.* 3, 5, 7 ἐπεὶ γε μὴν δῆλον τοῖς Θηβαίοις ἐγένετο ὅτι ἐμβαλοῖεν οἱ Λακεδαιμόνιοι εἰς τὴν χώραν αὐτῶν, πρέσβεις ἔπεμψαν Ἀθήναζε λέγοντας τοιάδε. ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι... *Keď už bolo Thébanom jasné, že Lakedaimoňania vtrhnú do ich zeme, vyslali vyslancov do Athén, ktorí hovorili toto: „Ó mužovia Athénski ...“* Výskyt neuvádzame, pretože nie je uvedený finítnym tvarom.

⁴¹ „A demonstrative pronoun does link up the verb that introduces direct speech and the statement itself, but at the same time it has a stopping, separating effect,“ Bakker (1968; 23).

demonštrátiva, aby učinil priestor nádychu a menšiu pauzu, alebo z akéhosi dôvodu upozorňuje na danú pasáž (Bakker, 1968; 26). Na základe hojného výskytu aoristu sloviess *dicendi* a absencie demonštratív pri uvádzaní odpovede Bakker dedukuje, že Hérodotos mal záujem o rýchly postup v líčení danej látky. Hérodotos teda nahliadajúc na svoje zámery ako spolu prepojené používa imperfektum a keď sa domnieva, že je nasledujúca pasáž dôležitá, použije i demonštrátívum – Hérodotos však použitím imperfekta a k tomu demonštrátiva zapríčiňuje i *stagnáciu* (Bakker, 1968; 26).

2.3 Slovesá *imperandi*

V tejto kapitole, zameranej na referujúce použitie sloviess *imperandi*,⁴² sme sa zamerali na imperfektum a aorist sloviess:

κελεύω rozkazujem

παραγγέλλω prikazujem

Overovali sme pravdivosť obecně rozšírených tvrdení o imperfekte sloviess *imperandi*, pričom sme sa zamerali na referujúcu funkciu; slovesá *imperandi* v odkazujúcej ani naratívnej funkcii sme totiž nezaznamenali. K tomu sme použitie imperfekta miestami porovnali s použitím aoristu. Pôvodne sme zamýšľali zahrnúť sem i slovesá λέγω, εἶπον a ἀποκρίνομαι, ktoré môžeme interpretovať tak, že sú nositeľmi sémantického rysu +príkaz a že na seba viažu infinitív dynamický, avšak s λέγω v imperfekte nie je žiadny výskyt, zato s εἶπεν sme zaznamenali 8 výskytov s infinitívom dynamickým a len jeden výskyt s infinitívom sme interpretovali ako infinitív deklaratívny, z čoho plynie, že Xenofón jednoducho uprednostňoval obsahové propozície vo forme vedľajšej vety. Zaoberať sa nimi však z uvedeného dôvodu nebudeme.

2.3.1 Status quaestionis

Niektorí bádatelia slovesá *imperandi* radia do skupiny sloviess *dicendi* a nijak ju nevyčleňujú a teda k nej nezaujímajú žiadne stanovisko (Duhoux, Schwyzer-Debrunner). Medzi bádateľov, ktorí o slovesách *imperandi* explicitne niečo tvrdia, patria Kühner-Gerth, Smyth a Humbert. Bádatelia mladšej generácie sa k tejto problematike znovu nijak nevyjadrujú.

---

⁴² Naratívne a odkazujúce použitie imperfekta sloviess *imperandi* sme v *Hellénikách* II-III nezaznamenali, preto tieto kapitoly vynechávame.

Kühner-Gerth (1963; 144) sa domnievajú, že imperfektum sloviess *imperandi* je použité vtedy, keď vykonanie rozkazu nenasleduje, alebo zostáva mimo zreteľ. Podobne i Smyth (1976; 424) tvrdí, že slovesá *imperandi* sa v imperfekte vyskytujú vtedy, keď príkaz ešte nie je vykonaný, pričom však dodáva, že v replikách poslov sa môže hovoriaci vracat' do minulosti, kedy príkaz ešte len dostal⁴³ a teda ešte nebol vykonaný.

Rozhodne zaujímavý je názor Humberta (1960; 139-140). Humbert k problematike sloviess *imperandi* zmieňuje i návrh Stahla, ktorý v použití imperfekta týchto sloviess videl potrebu povšimnúť si „predĺženého efektu“.⁴⁴ Udelený príkaz totiž ešte nie je vykonaný, ukončený, teda úspech či neúspech sa nedostavil, ale autor upozorňuje na dobu, kedy mal adresát priestor na slobodné konanie; tieto imperfektá implikujú úsilie, *effort*, mať na pamäti vôľu druhých, imperfektom teda autor upriamuje pozornosť práve na priebeh vykonávania príkazu. Humbert tvrdí, že príkaz v imperfekte môže byť mienený ako východisko celého sledu jednaní.

Hutschove stanovisko k slovesám *imperandi* odlišné od predchádzajúcich sprostredkováva Miller (1895; 145). Imperfektum je používané, ak povel zahrnuje d'alšiu snahu o urýchlenie alebo manipulovanie s danou osobou, ktorá ho dostáva, atď. Aorist zase pri ráznom rozkaze.⁴⁵ Ďalej Sedgwick (1957; 113-114) iba vypisuje popri výskytoch imperfekta a aoristu sloviess *dicendi* bez toho, aby pripojil akýkoľvek komentár, i slovesá *imperandi* s poznámkou, že výskyt imperfekta je normálny u sloviess označujúcich jednanie, ktoré sa môže naplniť iba v závislosti na inom čine, a uvádza infinitív prézentu.

Nižšie rozoberáme slovesá *imperandi* v referujúcej funkcii, pričom sme sa snažili poukázať na omyly bádateľov v zastávaní stanoviska k použitiu imperfekta.

2.3.2 Referujúce slovesá *imperandi*

Vzhľadom k tomu, že sa telické sloveso *κελεύω* pojí s infinitívnou konštrukciou, nachádzame iba obsahové propozície vo forme *oratio obliqua*, vo forme infinitívnej

---

⁴³ „In messenger's speeches the speaker may go back to the time of receiving a command,“ Smyth (1976; 424).

⁴⁴ *Effet prolongé*, Humbert (1960; 139-140)

⁴⁵ Miller (1895): „For a short, peremptory command, the aorist is the suitable tense. From the point of view of the person issuing the command, the matter is settled. But whenever the notion of ordering contains the additional element of urging, admonishing, trying to influence the subordinate, the action of ordering appears undeveloped, and the imperfect is the fitting tense.“

konštrukcie s infinitívom dynamickým. Nezaznamenali sme žiadnu neprototypickú konštrukciu. Zo všetkých 28 výskytov je 14 v imperfektu a 14 v aoriste, pričom je kvôli nutnej heteroagentnej konštrukcii vždy uvedený adresát.

Po sebe nasledujúce imperfektá v (50) a (51) popisujú príkazy strán jednajúcich medzi sebou ohľadne mieru. Líčenie celej situácie je celkom dlhé, každá strana vždy reaguje na tú druhú a na tieto bezprostredné reakcie nadväzuje i (52), kde eforovia dajú zavolať druhú stranu, aby sa o mieri jednalo priamo.

(50) Xen. *Hell.* 2, 2, 12 ὁ δὲ αὐτοὺς εἰς Λακεδαίμονα **ἐκέλευεν** ἰέναι· οὐ γὰρ εἶναι κύριος αὐτός. ἐπεὶ δ' ἀπήγγειλαν οἱ πρέσβεις ταῦτα τοῖς Ἀθηναίοις, ἔπεμψαν αὐτοὺς εἰς Λακεδαίμονα. *Ágis im však rozkázal ísť do Lakedaimónu, sám vraj k tomu nie je kompetentný. Ked' toto vyslanci povedali Athéňanom, poslali ich do Lakedaimónu.*

(51) Xen. *Hell.* 2, 2, 13 οἱ δ' ἐπεὶ ἦσαν ἐν Σελλασίᾳ καὶ ἐπύθοντο οἱ ἔφοροι αὐτῶν ἃ ἔλεγον, ὄντα οἷάπερ καὶ πρὸς Ἄγιν, αὐτόθεν αὐτοὺς **ἐκέλευον** ἀπιέναι, καὶ εἴ τι δέονται εἰρήνης, κάλλιον ἦκειν βουλευσαμένους. οἱ δὲ πρέσβεις ἐπεὶ ἦκον οἴκαδε καὶ ἀπήγγειλαν ταῦτα εἰς τὴν πόλιν, ἀθυμία ἐνέπεσε πᾶσιν· ὥοντο γὰρ ἀνδραποδισθήσεσθαι, καὶ ἕως ἂν πέμπωσιν ἐτέρους πρέσβεις, πολλοὺς τῶ λιμῶ ἀπολεῖσθαι. *Ked' však boli vyslanci v Sellasii, blízko Lakónie, a ich eforovia zistili, že to, čo Athéňania povedali, bolo to zhodné s tým, čo povedali Ágidovi, rozkázali im odísť tam, a ak budú žiadať mier, je lepšie prísť s rozmyslom. Ked' vyslanci dorazili domov a oznámili to polis, všetkých zajala skleslosť. Domnievali sa totiž, že budú zotročení, a pokiaľ pošlú ďalších vyslancov, mnohí hladom zahynú.*

Signifikantné je, že sa v (50), (51) atď. ἐκέλευον vyznačuje neimperfektívnu platnosťou. Na (52) nasleduje i vykonanie príkazu i reakcia v (53), kde tridsiatka rozkazuje Théramenovi konať nespravodlivo.

(52) Xen. *Hell.* 2, 2, 19 Θηραμένης δὲ καὶ οἱ ἄλλοι πρέσβεις ἐπεὶ ἦσαν ἐν Σελλασίᾳ, ἐρωτώμενοι δὲ ἐπὶ τίνι λόγῳ ἦκοιεν εἶπον ὅτι αὐτοκράτορες περὶ εἰρήνης, μετὰ ταῦτα οἱ ἔφοροι καλεῖν **ἐκέλευον** αὐτούς. ἐπεὶ δ' ἦκον, ἐκκλησίαν ἐποίησαν, ἐν ἧ ἄντέλεγον Κορίνθιοι καὶ Θηβαῖοι μάλιστα, πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι τῶν Ἑλλήνων, μὴ σπένδεσθαι Ἀθηναίοις, ἀλλ' ἐξαιρεῖν. *Ked' však Théramenés a ostatní vyslanci boli v Sellasii, spýtali sa ich, z akého dôvodu prišli. Odpovedali, že sú splnomocnení ohľadne uzatvárania mieru. Potom ich eforovia rozkázali zavolať. Ked' teda prišli, zvolali snem, kde najviac namietali*

Korint'ania a Thébania, ale i mnohí d'alší z Grékov, aby uzatvárali zmluvu s Athéňanmi, ale aby ich vyhladili.

Na príkladoch je explicitne vidno, že po imperfekte vždy nasledovala reakcia protistrany. Prvá z teórií od Kühner-Gertha teda celkom jasne nepodáva uspokojivé vysvetlenie použitia imperfekta. V (53) nenasleduje za vydaním príkazu tridsiatky Théramenovi vykonanie, ale Théramenés odporuje, čo Xenofón líči formou priamej reči, ktorá začala celý sled rečí a súdu – nasleduje teda verbálna reakcia. Tento výskyt by spolu s (60) dokladal, že by teória formulovaná Kühner-Gerthom mohla platiť, ostatné ju absolútne vyvracajú, napríklad (54).

(53) Xen. *Hell.* 2, 3, 21-22 ἔδοξε δ' αὐτοῖς, ὅπως ἔχοιεν καὶ τοῖς φρουροῖς χρήματα δίδοναι, καὶ τῶν μετοίκων ἕνα ἕκαστον λαβεῖν, καὶ αὐτοὺς μὲν ἀποκτεῖναι, τὰ δὲ χρήματα αὐτῶν ἀποσημήνασθαι. **ἐκέλευον** δὲ καὶ τὸν Θηραμένην λαβεῖν ὄντινα βούλοιο. ὁ δ' ἀπεκρίνατο... *Rozhodli sa, aby mali peniaze na platy posádke, že každý zajme jedného z metoikov, potom ich zabijú a nechajú si ich peniaze. Rozkázali i Théramenovi zajať, koho by chcel. On však odpovedal...*

(54) Xen. *Hell.* 3, 2, 12 ἀκούσαντες ταῦτα οἱ ἔφοροι ἔπεμψαν πρὸς Δερκυλίδαν, καὶ **ἐκέλευον** αὐτὸν διαβαίνειν σὺν τῷ στρατεύματι ἐπὶ Καρίαν καὶ Φάρακα τὸν ναύαρχον σὺν ταῖς ναυσὶ παραπλεῖν. οἱ μὲν δὴ ταῦτ' ἐποίουν. *Ked' si toto eforovia vyročuli, vyslali k Derkylidovi posolstvo a rozkázali mu prejsť s vojskom do Kárie a Farakovi, lodnému veliteľovi, priplávať tam s lod'ami. Oni tak teda spravili.*

I Derkylidové a Meidiové príkazy v (55) a (56) boli ihneď vykonané. Xenofón popisuje dej pred dialógom medzi Meidiom a Derkylidom a potom i medzi ostatnými prítomnými, ktorý je veľmi napínavý a ktorý ihneď nasleduje. V kapitole venovanej klasickým dialógom 2.2.3.2.1 A) sme videli, že imperfektum signalizovalo pokračovanie deja a muselo sa prekladať dokonavo. Rovnako i všetky slovesá *imperandi* je nutné prekladať dokonavo, čím vykazujú neduratívnu a neimperfektívnu platnosť.

(55) Xen. *Hell.* 3, 1, 22 εἰπόντος δὲ τοῦ Δερκυλίδᾶ κέλευσον, ὦ Μειδία, ἀνοῖξαι τὰς πύλας, ἵνα ἡγῆ μὲν σύ, ἐγὼ δὲ σὺν σοὶ εἰς τὸ ἱερὸν ἔλθω κάνταῦθα θύσω τῇ Ἀθηνᾷ, ὁ Μειδίας ὤκνει μὲν ἀνοίγειν τὰς πύλας, φοβούμενος δὲ μὴ παραχρῆμα συλληφθῆ,

ἐκέλευεν⁴⁶ ἀνοῖξαι. *Derkylidás povedal: „Rozkáž im, ó Meidiás, otvorit' bránu, aby si ty bol vodcom, ja s tebou vstúpil do chrámu a tam obetoval Athéne.“ Mediás sa zdráhal otvorit' bránu v strachu, že bude na mieste zajatý, **rozkázal** však otvorit'.*

(56) Xen. *Hell.* 3, 1, 23 καὶ τοὺς μὲν ἄλλους στρατιώτας **ἐκέλευε**⁴⁷ θέσθαι περὶ τὰ τείχη τὰ ὄπλα, αὐτὸς δὲ σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν ἔθυε τῇ Ἀθηνᾶ. ἐπεὶ δ' ἐτέθυτο, ἀνεῖπε καὶ τοὺς Μειδίου δορυφόρους θέσθαι τὰ ὄπλα... *A ostatným vojakom **rozkázal**, aby položili zbrane v blízkosti hradieb, sám s družinou obetoval Athéne. Keď bolo po obeti, povedal Meidiovej stráži, aby odložili zbrane...*

Markantné je tiež, že imperfektá v (55) a (56) nie sú prerušované aoristom tohto slovesa a rovnaké opakovanie imperfékt je i nižšie v (57) a (58), ktoré sú z rovnakej kapitoly. Všetky rozkazy sa vykonali, čo úplne vylučuje Kühner-Gerthovu teóriu. Ďalej sme nútení vymedziť sa i proti Sedgwickovmu (1957; 114) stanovisku o „normálnosti“ použitia imperfekta u sloviess *imperandi* s infinitívom prézentu, pretože je očividné, že vôbec nezáleží na typu infinitívu, aby bolo použitie imperfekta opodstatnené, pozri (55), (56) či (59).

(57) Xen. *Hell.* 2, 4, 8 καὶ παραγγείλαντες τοῖς ἵππεῦσιν ἦλθον εἰς Ἐλευσίνα Κριτίας τε καὶ οἱ ἄλλοι τῶν τριάκοντα· ἐξέτασίν τε ποιήσαντες ἐν τοῖς ἵππεῦσι, φάσκοντες εἰδέναι βούλεσθαι πόσοι εἶεν καὶ πόσης φυλακῆς προσδεήσοιντο, **ἐκέλευον** ἀπογράφεσθαι πάντας· τὸν δὲ ἀπογραψάμενον αἰεὶ διὰ τῆς πυλίδος ἐπὶ τὴν θάλατταν ἐξιέναι. *A potom, čo dali rozkazy jazdcovi, prišli Kritiás a ostatní z tridsiatky do Eleusíny. Spravili medzi jazdcami vojenskú prehliadku hovoriac, že chcú vedieť, koľko ich je a akú veľkú posádku budú potrebovať. **Rozkázali** všetkým zapísať sa a potom mal každý zapísaný prejsť cez bránku k moru.*

(58) Xen. *Hell.* 2, 4, 8 ἐπεὶ δὲ πάντες συνειλημμένοι ἦσαν, Λυσίμαχον τὸν ἵππαρχον **ἐκέλευον** ἀναγαγόντα παραδοῦναι αὐτοὺς τοῖς ἑνδεκα. *Keď už boli všetci zajatí, Lýsimachovi, hipparchovi, **rozkázali**, aby ich odviedol a odovzdal jedenástke.*

Toto opakovanie imperfékt v (57), (58) a nižšie v (59) pripomína (50), (51) a (52), pretože sa týka jednej situácie a opakujú sa v ňom tri imperfektá. Príkazy sa vykonali, čo

⁴⁶ Edícia Les Belles Lettres uvádza aorist ἐκέλευσεν, ktorý je u Ambrosiana, Veneta Marciana i Parisina 2080.

⁴⁷ Edícia Les Belles Lettres uvádza zhodne s nami imperfektum miesto aoristu ἐκέλευσεν, ktorý je u Ambrosiana, Veneta Marciana i Parisina 2080.

de facto vyvracia Smythovu teóriu o nevykonanom príkaze. Rozhodne sa nezhodujeme ani so Smythovou domnienkou o vracaní sa do doby príkazu, pretože imperfektum sloviess *dicendi* jasne značí pokračovanie deja zo strany autora či aktéra. Druhé použitie imperfekta kontinuálneho ako indikácie komunikačných zámerov aktérov však v prípade sloviess *imperandi* musíme ponechať stranou, pretože keď niekto dáva rozkaz, automaticky a implicitne chce, aby ho adresát vykonal. Sme teda v súlade s Humbertom (1960; 139) tvrdiacim, že príkaz v imperfekte môže byť mienený ako východisko celého sledu jednaní.

(59) Xen. *Hell.* 2, 4, 9 τῆ δ' ὑστεραία εἰς τὸ Ὀιδεῖον παρεκάλεσαν τοὺς ἐν τῷ καταλόγῳ ὀπλίτας καὶ τοὺς ἄλλους ἰππέας. ἀναστάς δὲ Κριτίας ἔλεξεν ἡμεῖς, ἔφη, ὧ ἄνδρες, οὐδὲν ἦττον ὑμῖν κατασκευάζομεν τὴν πολιτείαν ἢ ἡμῖν αὐτοῖς. (...) δείξας δὲ τι χωρίον, εἰς τοῦτο **ἔκέλευε** φανερὰν φέρειν τὴν ψῆφον. *Na ďalší deň zavolali do Ódeia hoplítov zapísaných v zozname i ostatných jazdcov. Kritiás povstal a prehovoril: „My,“ povedal, „ó mužovia, pripravujeme toto politické zriadenie nie menej pre vás než pre nás samých.“ (...) Kritiás ukázal na nejaké miesto, kam **rozkázal**, aby jasne niesli hlasovací lístok.*

V líčení situácií v Ódeiu v (59) sa vyskytuje rámcová veta s aoristom. Imperfektum *ἔκέλευε* autor volí ako signalizáciu, že sa bude pokračovať v líčení zaujímavých vecí. Jedná sa o vojnový stret Kritiovej strany a Thrasybúloom. Aoristom naopak autor ukončuje líčenie deja v Ódeiu – nenadväzuje naň žiadna reakcia. Pozorujeme, že v (59) nie je použitie sloviess *dicendi* a *imperandi* rovnaké. Každým Xenofón značí niečo iné (pokračovanie a ukončenie), z čoho môžeme vyvodiť záver, že Xenofón používa imperfektum a aorist sloviess *dicendi* a *imperandi* paralelne pre vytváranie dvoch rôznych diskurzov.

(60) Xen. *Hell.* 2, 4, 31 πέμπων δὲ πρέσβεις ὁ Πausανίας πρὸς τοὺς ἐν Πειραιεῖ **ἔκέλευεν** ἀπιέναι ἐπὶ τὰ ἑαυτῶν· ἐπεὶ δ' οὐκ ἐπέιθοντο, προσέβαλλεν ὅσον ἀπὸ βοῆς ἔνεκεν (...) τῆ ὑστεραία λαβῶν τῶν μὲν Λακεδαιμονίων δύο μόρας, τῶν δὲ Ἀθηναίων ἰππέων τρεῖς φυλάς, παρῆλθεν ἐπὶ τὸν κωφὸν λιμένα, σκοπῶν πῆ εὐαποτειχιστότατος εἶη ὁ Πειραιεὺς. *Pausaníás posielajúc vyslancov k zhromaždeným v Peiraiu **rozkázal** im odísť k nim domov. Keď však neuposlúchli, zaútočil na nich, aby sa zdvihol pokrik (...) na ďalší deň vzal dva oddiely Lakedaimoňanov a tri fýly athénskych jazdcov a prišiel k Tichému zálivu a skúmal, kde je v Peiraiu najvhodnejšie miesto pre val.*

Rozkazy z posledných príkladov sa vyplnili a niektorými imperfektami Xenofón upozorňoval na nasledujúce udalosti, (59), za ktorým nasleduje historka s Thrasybúloom. V (60) síce po vyslovení príkazu vykonanie nenasleduje, pretože rozkaz nebol uposlúchnutý, ale nasleduje iná reakcia, ktorá vyvolá ďalšiu Pausániovu reakciu a líčenie deja pokračuje až k líčeniu bojov, čo je už iná epizóda. Znovu sa zhodujeme s Humbertom (1960; 139).

Po peripetiách v boji sa Pausániás vracia k riešeniu situácie v meste a jeho ďalší príkaz v (61) indikuje, že dej sa bude rozvíjať ďalej, čo i nastáva, lebo strany o mieri jednájú a nakoniec sa doberú k uzavretiu mieru. Underhill (2003) κλέγοντας komentuje jeho očakávanie particípiá futura. My sme však toho názoru, že futurálnosť v podstate naplňuje infinitív προσιέναι a particípium vyjadruje súčasnosť s ním, takže nie je potreba particípiá futura.

(61) Xen. Hell. 2, 4, 35 οἱ δ' ἐπέιθοντο. διίστη δὲ καὶ τοὺς ἐν τῷ ἄστει, καὶ ἐκέλευε πρὸς σφᾶς προσιέναι ὡς πλείστους συλλεγομένους, λέγοντας ὅτι οὐδὲν δέονται τοῖς ἐν τῷ Πειραιεῖ πολεμεῖν, ἀλλὰ διαλυθέντες κοινῇ ἀμφοτέρω Λακεδαιμονίοις φίλοι εἶναι. *Oni poslúchli. Pausániás sa staral o rozkol medzi oligarchami v meste a rozkázal im, aby prišli v čo najväčšom počte a aby hovorili, že nijak nepotrebujú viesť vojnu s tými v Peiraiu, ale že je treba sa zmieriť a aby spoločne oba boli priatelia Lakedaimoňanom.*

(62) Xen. Hell. 3, 3, 8 ἀγαγεῖν δὲ ἐκέλευον καὶ τὴν γυναῖκα, ἣ καλλίστη μὲν αὐτόθι ἐλέγετο εἶναι, λυμαίνεσθαι δ' ἔφκει τοὺς ἀφικνουμένους Λακεδαιμονίων καὶ πρεσβυτέρους καὶ νεωτέρους. *Rozkázali tiež priviesť jednu ženu, ktorá tam bola vraj najkrajšia, údajne však kazila mravy starším i mladším Lakedaimoňanom, ktorí tam prišli.*

V (62) Xenofón líči rozkaz, ktorý dostal Kinadón. Nasleduje i ďalší tajný rozkaz, ktorý nie je uvedený slovesom imperandi a na ktorý Kinadón reaguje dokonca priamou rečou. A znovu nasleduje pokračovanie líčenia situácie. V skutočnosti sa jednalo o zastierací manéver, aby mohli Kinadóna pohodlne zatknúť, čiže to neboli skutočné rozkazy a Xenofón sa ani nevyjadruje, či sa Kinadón dal do ich plnenia, ale popisuje Kinadónov ďalší zaujímavý osud.

Pre porovnanie použitia imperfekta sme vybrali jeden výskyt aoristu ἐκέλευσε, ktorý priamo nasleduje za výskytom imperfekta. Eteoníkos prechádzajúci sa s pár vojakmi v meste dal zabiť jedného človeka držiaceho práve rákos, pretože mal bolesti očí.

Vznikol rozruch, ktorý Eteoníkos využil, aby vojakom nahnal strach a dal rozkaz v imperfekte, ktorý predchádza aoristu a dáva ho v (63). Xenofón ukončuje situáciu druhým rozkazom v aoriste v (64):

(63) Xen. *Hell.* 2, 1, 4 θορύβου δὲ γενομένου καὶ ἐρωτώντων τινῶν διὰ τί ἀπέθανεν ὁ ἄνθρωπος, παραγγέλλειν **ἐκέλευεν** ὁ Ἐτεόνικος, ὅτι τὸν κάλαμον εἶχε. *Potom, čo vypukol rozruch a niektorí ľudia sa vypytovali, prečo umrel ten človek, rozkázal Eteoníkos rozšíriť správu, že to je preto, pretože mal rákos.*

(64) Xen. *Hell.* 2, 1, 5 μετὰ δὲ ταῦτα ὁ Ἐτεόνικος συγκαλέσας τοὺς Χίους χρήματα **ἐκέλευσε**⁴⁸ συνενεγκεῖν, ὅπως οἱ ναῦται λάβωσι μισθὸν καὶ μὴ νεωτερίσωσί τι. *Po tomto Eteoníkos k sebe zavolał Chijských a nariadil im priviesť peniaze, aby si námorníci vzali mzdu a aby sa nepokúšali o žiaden prevrat.*

Rozkaz v imperfekte (63) vyvolal zaujímavú reakciu vojakov, ktorá je obširne popísaná, pretože všetci začali odhadzovať rákosy, aby nedopadli rovnako. Nato Eteoníkos zavolał Chijských kvôli peniazom v (64), avšak túto časť príkazu Xenofón už nijak zvlášť nekomentuje, vojaci sa vyplatia. Xenofón spraví malé resumé nasledujúcich udalostí a dej sa posúva na zhromaždenie v Efesu.

Zo všetkých uvedených príkladov so slovesom κελεύω je zjavné, že drvivá väčšina príkazov bola vykonaná a zároveň sa Xenofón ďalej zaoberal popisom činov nasledujúcich za príkazmi v imperfektu, ktoré teda signalizovali, že dej sa bude ešte rozvíjať. Imperfektum sme videli i tam, kde bezprostredne alebo za malú chvíľku nasledovala verbálna reakcia, čo podporuje hypotézu o imperfekte kontinuálnom.

Je ďalej signifikantné, že tam, kde sa opakovali viaceré imperfektá, boj dej ďalej rozvíjaný. Rovnako potom plynie i z porovnania imperfekta a aoristu, že aorist použitý až po imperfekte ukončuje líčenie celej situácie a nasledujúci dej sa týka celkom iného tématu. Vidíme tu podobnosť so Xenofóntovou tendenciou ukončovať dialógy aoristom alebo indiferentným ἔφη (pozri 2.2.3.2.1). Je zjavné, že slovesá *imperandi* v imperfekte zastávajú kohéznu funkciu, čím sme vyvrátili domnienky Humberta a Stahla.

Zamerali sme sa i na ďalšie telické sloveso παραγγέλλω, ktoré sa väčšinou spája s obsahovou propozíciou vo forme infinitívnej konštrukcie. Nezaznamenali sme žiadnu

---

⁴⁸ Edícia Les Belles Lettres uvádza i variantu podľa Ambrosiana, imperfektum ἐκέλευεν.

neprototypickú konštrukciu. Zo všetkých 6 referujúcich výskytov sú 4 v aoriste a 2 v imperfektu a to len v druhej knihe *Helleník*.

(65) Xen. *Hell.* 2, 4, 18 Ταῦτα δ' εἰπὼν καὶ μεταστραφεὶς πρὸς τοὺς ἐναντίους, ἠσυχίαν εἶχε• καὶ γὰρ ὁ μάντις **παρήγγελλεν** αὐτοῖς μὴ πρότερον ἐπιτίθεσθαι, πρὶν [ἄν] τῶν σφετέρων ἢ πέσοι τις ἢ τρωθείη• ἐπειδὴν μέντοι τοῦτο γένηται (...) ἔφη ... *Toto povedal a otočil sa smerom k nepriateľom a zachoval kl'ud. Veštec im totiž **rozkázal**, aby sa nepustili do boja skôr, než niekto z nich bud' padne alebo zasiahnutý klesne. „Až keď sa toto stane (...)“ povedal...*

Imperfektum v (65) signalizuje pokračovanie líčenia situácie, je nasledované i priamou rečou. I v (66) dochádza k naplneniu rozkazu a celý dej je dokonca rozvíjaný. Takže funkcia imperfekta kontinuálneho sa nevzťahuje len na konkrétne sloveso κελεύω, ale na celú skupinu slovies *imperandi*.

(66) Xen. *Hell.* 2, 4, 34 ὁ δὲ Πausανίας μάλα πιεσθεὶς καὶ ἀναχωρήσας ὅσον στάδια τέτταρα ἢ πέντε πρὸς λόφον τινά, **παρήγγελλε**⁴⁹ τοῖς Λακεδαιμονίοις καὶ τοῖς ἄλλοις συμμάχοις ἐπιχωρεῖν πρὸς ἑαυτόν. ἐκεῖ δὲ συνταξάμενος παντελῶς βαθεῖαν τὴν φάλαγγα ἤγεν ἐπὶ τοὺς Ἀθηναίους. *Pausaniás sa nachádzal v tiesni a preto ustúpil asi o štyri či päť štádií k nejakému pahorku, **rozkázal** Lakedaimoňanom a ďalším spojencom prísotiť sa k nemu. Vytvoril tam celkom širokú falangu a viedol ju smerom k Athéňanom.*

(67) Xen. *Hell.* 3, 4, 11 Ἀγησίλαος δὲ μάλα φαιδρῶ τῷ προσώπῳ ἀπαγγεῖλαι Τισσαφέρνει τοὺς πρέσβεις ἐκέλευσεν ὡς πολλὴν χάριν αὐτῷ ἔχει, ὅτι ἐπιорκήσας αὐτὸς μὲν πολεμίους τοὺς θεοὺς ἐκτήσατο, τοῖς δ' Ἑλλησι συμμάχους ἐποίησεν. ἐκ δὲ τούτου εὐθύς τοῖς μὲν στρατιώταις **παρήγγειλε** συσκευάζεσθαι ὡς εἰς στρατείαν, ταῖς δὲ πόλεσιν εἰς ἅς ἀνάγκη ἦν ἀφικνεῖσθαι στρατευομένῳ ἐπὶ Καρίαν προεῖπεν ἀγορὰν παρασκευάζειν. ἐπέστειλε δὲ ... *Agésiláos ale s celkom jasnou tvárou rozkázal Tissafernovi pomocou poslov vyhlásiť, že mu je veľmi vd'ačný, pretože kvôli vlastnej krivej prísaha si znepriatelil bohov, a spravil ich spojencami Grékov. Hneď nato prikázal vojakom zahájiť prípravu na ťaženie, mestám, do ktorých by mu bolo nutné prísť, **nariadil** pripraviť vojsku pripravovať zásoby. Odoslal ...*

Ako príklad na porovnanie použitia imperfekta s aoristom slúži (67). Aorist slovesa *imperandi* je doslova obklopený aoristami ďalších slovies. Sú to inštrukcie a popis

⁴⁹ Edícia Les Belles Lettres volí imperfektum, ale uvádza i aorist u Veneta Maciana a Parisina 2080.

príprav, na rozdiel od predchádzajúcich príkladov, ktoré popisujú situáciu pred nejakou rozpravou alebo sú pred detailnejším líčením zaujímavej či nejakým spôsobom dôležitej situácie. Na aorist nenadväzuje žiadna priama reč, ani dôležitá pasáž, len popis ďalších inštrukcií a až neskôr Xenofón líči ďalší vojnový konflikt.

V slovenčine a i v češtine môžeme sloveso *rozkazovať* v minulom čase použiť nedokonavo len naratívne, napríklad: *Celý deň mi rozkazovala, čo mám robiť/Celý den mi prikazovala, co mám dělat*. Keď po slovensky povieme *rozkazoval mi, aby som prišla* nie je možné predstaviť si jednorazovú ani duratívnu akciu, ale len akciu opakovanú. Tiež z toho pre poslucháča neplynie, že hovoriaci bude v reči pokračovať či naopak. Z tohto teda vyplýva, že čeština a ani slovenčina jednoducho nedisponujú rovnakým gramatickým javom ako starogréčtina, ktorá rozlišovaním použitia imperfekta/aoristu slovies *dicendi* v širšom slova zmysle indikuje pokračovanie líčenia situácie alebo komunikačný zámer hovoriaceho aktéra.

3. Záver

Pragmatická funkcia imperfekta spočíva podľa Crespa (2014; 75) vo vyjadrovaní obecné plynúcich udalostí, ktoré tvoria *background*, a teda i informácie, ktoré sú zdieľané medzi autorom a adresátom. Aorist zase vyjadruje udalosti, ktoré akosi vyčnievajú, *foreground* – podobne i Rijksbaron (2002; 11). Podľa tejto definície by autor zdieľal informácie s adresátom iba pomocou imperfekta. My sme sa v našej práci snažili dokázať, že imperfektum síce autorom pragmaticky a vo veľkej miere využívané je, avšak nie samotné ako také, ale spolu s aoristom mimo iné tvoriac jednotný diskurz v rámci slovies *dicendi*.

V kapitole o rozdelení slovies *dicendi* 2.2 sme poukázali na fakt, že sú slovesá *dicendi* používané trojitým spôsobom. „Naratívne“ použitie sa nijak nelíši od ostatných slovies, poslucháč ich vníma ako slovo, ktoré má plný význam obsiahnutý v sebe, pozri (1) či (2). Ďalšie použitia sú „odkazujúce“ a „referujúce“, spolu okolo 65 výskytov, ktorým sme svoju prácu venovali a ktoré hlavný význam presúvajú hlavne na svoj syntaktický predmet (obsahovú propozíciu alebo priamy predmet) a samy sú v porovnaní so svojím syntaktickým predmetom vnímané ako nerovnocenné, čím tvoria skupinu slovies *sui generis*.

Rijksbaron (1986; 237) si pokladá otázku, koľko informácií nám minulý čas v starogréčtine vlastne podáva, čoho sme sa pridržiavali i v našej práci. Autor imperfektom podľa Rijksbarona obecné značí, že bude pokračovať v líčení deja, avšak jeho pozorovania môžeme plne uplatniť len na slovesách *dicendi* v naratívnej funkcii. Celkový on-going charakter si však referujúce a odkazujúce použitie jednoznačne zachovávajú a to v tom zmysle, ako sme sa neustále snažili demonštrovať, že vlastne značia pokračovanie líčenia situácie, nie však deja vyjadrovaného slovesom samým. Tomu odpovedajú výskyty v *oratio recta* i *oratio obliqua*.

Použitie imperfekta je teda prepojené s jeho celkovým on-going charakterom formulovaným Rijksbaronom (1986; 243). Keď túto hypotézu veľmi obecné aplikujeme na slovesá *dicendi*, tak si predsa len musíme všimnúť, že bez ohľadu na aspekt, ktorý sme vyhodnotili ako neutralizovaný, pozri 3.4, jeho charakter v tých najobecnejších rysoch tomu vlastne odpovedá. I s tvrdením od Basseta (2009), ktorý sa domnieva, že je v starogréčtine používanie časov oproti tomu v moderných jazykoch subjektívnejšie, z čoho by plynulo toľko neprototypických funkcií imperfekta, sa zhodujeme. Podobnú myšlienku zastáva snáď i Humbert (1960; 140) tvrdiac, že imperfektum je pestré na hľadiská, *perspectives*, ktoré však aorist nemá.

Imperfektum sloves *dicendi* je teda pragmaticky spojené práve s tým, čo nasleduje, ako sa domnieva i Rijksbaron (2002; 19), pozri 2.1, ale nie je pragmaticky spojené s prípadným aoristom, ktorý by predchádzal, ako u Crespa (2014; 72). Spolu s aoristom napriek tomu tvorí jednotný ale rozmanitý diskurz, pozri 2.2.3.2.1A). Je to práve kvôli dvom rôznym hľadiskám, z ktorých je imperfektum použité.

3.1 Autorova indikácia

S istotou môžeme konštatovať, že sa imperfektum sloves *dicendi* obecné vzato objavuje tam, kde nastáva reakcia protistrany, ktorá je nasledujúceho charakteru: buď prichádza priama odpoveď,⁵⁰ alebo nastáva reakcia v podobe činov a ďalšieho rozvíjania zápletky.⁵¹ S Bakkerom (1968; 22) citujúcim Salmona, ktorý sa domnieva, že imperfektum spojuje vetu s nasledujúcim kontextom, zatiaľ čo aorist vypichuje

---

⁵⁰ S vynechaním rámcových viet, dialogických pasáží a sloves *imperandi* sú to výskyty (9), (10), (11), (16), (17), (21), (22), (23) atď.

⁵¹ S vynechaním rámcových viet, dialogických pasáží a sloves *imperandi*, ku ktorým sa dostaneme nižšie v 3.3 a v ktorých tento typ reakcie prevláda, sú to výskyty (15), (19), (20) atď.

jednoduchý bod na časovej osi, sa však stotožňujeme len čiastočne. I Humbert (1960; 138) píše, že je u autorov miesto aoristu, ktorý by bol indikovanejší kontextom, použité imperfektum vtedy, keď má autor záujem, *considération*, brať ohľad na reč, ktorá má nasledovať.

Vzhľadom k tomu, že každý autor volí lexikum *de facto* na základe vlastných intencií (Miller, 1895⁵²), dovoľujeme si tvrdiť, že sme už v kapitole venovanej obsahovým propozíciám vo forme *oratio obliqua* 2.2.3.1 najjasnejšie poukázali na ten fakt, že referujúco a hlavne odkazujúco použité imperfektum slovesa *dicendi* je intenčne zvolené práve zo strany autora. Ten jeho použitím indikuje, že ešte nenastáva koniec líčenia, ale naopak že hodlá pokračovať v rade podávania zaujímavých a nejakým spôsobom dôležitých informácií. Výskyty imperfekta (15) až (23) sme museli prekladať dokonavo, náš jazykový cit by použil dokonavé sloveso, ale autor použitím imperfekta v každom prípade naznačoval, že dej bude rozvíjať ďalej. Nami vyhotovené schéma v kapitole 2.2.3.2.2 venovanej rámcovým vetám a hlavne konfliktu Théramena s Kritiom explicitne ilustruje, že práve imperfektá znamenajú autorovu indikáciu pokračovania v rozhovore. Dospeli sme i k tomu záveru, že autor imperfektom sloves *dicendi* vytvára jasný diskurz, pozri 3.3.

3.2 Komunikáčny zámer hovoriaceho

Na základe výskytu aoristu na miestach, kde sme podľa našej teórie predpokladali práve imperfektum, sme zaregistrovali, že je imperfektum použité u repliky toho hovoriaceho, ktorý chce a očakáva reakciu protistrany – i keď sa dostaviť nemusí! – zatiaľ čo u repliky hovoriaceho, ktorý už naďalej odmieta viesť dialóg s protistranou, sa zase objavuje aorist. V kapitole venovanej klasickým dialógom 2.2.3.2.1 A) potom poukazujeme na použitie indiferentného $\epsilon\phi\eta$, ktoré Xenofón používa v kontexte, kedy mu nezáleží na indikácii intencií pokračovať ani na vykreslení komunikačných zámerov aktérov. Výskyty imperfekta (či participia prázntu)⁵³ v dialogických pasážach jasne indikujú komunikačný zámer hovoriaceho, aby dostal odpoveď a výskyty aoristu v značia opak. Schematicky ďalej ilustrujeme Xenofónovu tendenciu ukončovať pasáže aoristom, ale i akýsi vzor, ktorého sa zhruba pridržuje, pozri tamtiež.

---

⁵² „The use of the aorist and of the imperfect is made to depend upon the point of view of the speaker or writer“ 1895; 146.

⁵³ Najjasnejšie v dlhej pasáži (29), ďalej postupne v sledoch troch pasáží (26) až (28), (30) až (32).

Takéto použitie aoristu a imperfekta Xenofón využíva i pri líčení konfliktu Théradena a Kritia, ktorý v *Hellénikách* zaberá veľmi značný priestor a ktorý je citovo veľmi vypätý, a venovali sme mu kapitolu o rámcových vetách 2.2.3.2.2. Sme si istí, že ak by slovenčina či čeština disponovala takými jednoduchými prostriedkami ako starogréčtina, aby ukázala mimo samotnú reprodukciu i pocity a načrtla charakter aktéra, tak by boli nielen tieto, ale i ostatné dialogické pasáže literárne hodnotené vyššie ako doteraz.

Pasáže zo súdneho procesu Kritia a Théradena podávané najskôr v *oratio obliqua* a potom formulatívnymi rámcovými vetami jasne vytvárajú jednotný diskurz (pozri 2.2.3.2.2), kde použitie aoristu zrkadlí nielen rýchlejší spád súdneho procesu, ale i nechť aktérov v ňom z rôznych dôvodov pokračovať. Nami vyhotovené schéma v 2.2.3.2.2 explicitne ilustruje, že práve aoristy značia komunikačný zámer hovoriacich ďalej nepokračovať v rozhovore. Bakker (1968; 22) citujúci Salmona vypichuje jeho závery, že autor použitím demoštrátiva upriamuje pozornosť na to, čo bude nasledovať, s čím sme v zhode, a je celkom normálne používať imperfektum, ktoré spolu s demonštratívami vytvára diskurz, pozri 3.3.

3.3 Slovesá *imperandi*

V rámci skupiny sloviess *dicendi* sme vyčlenili skupinu sloviess *imperandi* (pozri 2.3), ktorú niektorí bádatelia uvádzali samostatne a vyslovovali o použití imperfekta týchto sloviess rozličné mienky, pozri 2.32.3.1. Podľa Smytha by imperfektum znamenalo nevykonaný príkaz, alebo vrátenie sa do minulosti do času zadávania príkazu. Podľa Humberta autor upozorňuje na slobodu adresáta pri vykonávaní rozkazu. Nesúhlasíme však ani s jedným týmto názorom, pretože sme si na nich takpovediac overili vlastnú teóriu popísanú vyššie.⁵⁴ Ani s Rijksbaronovým názorom (2002; 19) o imperfekte a aoriste sa nemôžeme úplne stotožniť, pretože nachádzame mnoho prípadov, kde musíme skonštatovať, že jeho myšlienka o použití aoristu značiaceho jednoducho zmienenú výpoveď z princípu u sloviess *imperandi* neplatí.

Porovnanie použitia aoristu a imperfekta sloviess *imperandi* v (63) s (64) a (67) ilustruje na fakt, že sa Xenofón situáciou líčenou aoristom nijak zvlášť ďalej nevenuje a prechádza k ďalším témam.

---

⁵⁴ Dokazujú to výskyty aoristom neprerušovaných sloviess (50) až (52), podobne i (57) až (59), ďalej i výskyty (54), (55), (56). Rovnako i výskyty s παραγγέλλω (65) a (66).

Výskyt (59) v referujúco použitých slovesách *imperandi* (pozri 2.32.3.2) ilustruje, že Xenofón rozdeľuje použitím slovíes *dicendi* a *imperandi* diskurz paralelne na dva – pokračovanie/imperfektum/sloveso *imperandi* a ukončenie/aorist/sloveso *dicendi*. Z toho celkovo plynie, že slovesá *dicendi* majú kohéznu funkciu. Imperfektum podľa Rijksbarona (1986; 252) vytvára diskurz pre iné akcie, píše dokonca, že nás imperfektum povzbudzuje očakávať nasledujúce akcie,⁵⁵ v čom spočíva jeho kohézna funkcia. Imperfektum slovíes *dicendi* v referujúcej a odkazujúcej funkcii však žiaden diskurz pre iné akcie neutvára. Tvorí ho len v rámci tejto úzkej skupiny slovíes, ako sme uviedli už vyššie, a v takomto diskurze je možno striedaním aoristu a imperfekta splietať diskurzne vlákna značiace komunikačné zámery aktérov alebo iba naznačovať, že je miesto dostatočne dôležité, aby čitateľ/poslucháč i naďalej dbal.

3.4 Vidovo-aspektuálny vzťah slovíes *dicendi*

Preklady, ktoré sú vždy nedokonalou interpretáciou, ako sme poznamenali už v úvode, však ilustrujú, že pri ich zhotovovaní nie vždy môžeme u imperfekta použiť odpovedajúce nedokonavé sloveso, čo by v slovenčine bolo možné len v tom prípade, ak by hovoriaci hovoril dlho alebo svoju reč opakoval. V origináli však nikto nič nehovoril dvakrát a použitie imperfekta u dialógu s krátkymi replikami zase vylučuje variantu dlhotrvajúcej reči. Z toho môžeme vyvodiť fakt, že pre starogréčtinu typický vidovo-aspektuálny slovesný vzťah v prípade použitia imperfekta slovíes *dicendi* referujúco či odkazujúco jednoducho neplatí.

Nemôžeme si položiť žiadnu otázku, ktorá by v referujúcom a odkazujúcom použití vystihla duratívnu platnosť imperfekta, čo nás vedie k záveru, že imperfektum stráca svoju duratívnu platnosť. Bádatelia⁵⁶ ako napríklad Crespo (2014) nachádzajú ďalšie použitia imperfekta, ktoré sa vyznačujú stratou duratívnu. I keď je to podľa Humberta (1960; 140) v každom prípade vid, ktorý riadi použitie imperfekta, sme toho názoru, že aspektuálna hodnota slovíes *dicendi* referujúco alebo odkazujúco použitých je neutralizovaná.

---

⁵⁵ „...imperfekt makes us expect other actions to follow...“ Rijksbaron (1988; 252).

⁵⁶ Koller (2015; 88) sa zmieňuje o slovesách *dicendi*, ktoré sa vyskytujú v prézente historickom a tvrdí, že majú rovnakú *Aktionsart* ako imperfektum *erzählendes!*, nerozlišuje však medzi slovesami ako takými, ale obmedzuje sa len na *λέγω*. A dospieva k tomu, že má inceptívnu alebo dratívne-iteratívnu *Aktionsart*. S jeho tvrdením sa však nemôžeme stotožniť, a to prinajmenšom z toho dôvodu, že medzi použitím slovíes nerobí žiadny rozdiel.

Referujúce a odkazujúce použitie imperfekta celej skupiny slovies *dicendi* sa teda vyznačuje nie atelickou aktivitou (λέγω), ale výrazne telickou. Nakoniec sa samozrejme nedomnievame, že k tejto neutralizácii dochádza v každom jednotlivom prípade v rovnakej miere, čo je najjasnejšie vidno v (19) a (20) v kapitole 2.2.3.1, avšak imperfektum slovies *imperandi* sa rozhodne žiadnou imperfektívnou platnosťou nevyznačuje.

4. Bibliografia

PRIMÁRNE ZDROJE:

XENOPHON, 1912. *Hellénika, recensuit Otto Keller*, Lipsiae, Teubner.

XENOPHON. 1968. *Xenophontis opera omnia*, vol. 1. Oxford, Clarendon Press. (repr. z 1900).

XÉNOPHON, 1973. *Helléniques*, Paris, Les Belles Lettres.

SEKUNDÁRNE ZDROJE:

BAKKER, W. F. 1968. „A Remark on the Use of the Imperfect and the Aorist in Herodotus“, in: *Mnemosyne*, 21, Brill, s. 22-28.

BAKKER, Egbert J. 1993. „Boundaries, Topics, and the Structure of Discourse, an Investigation of the ancient greek Particle *dé*“, in: *Studies in Language*, 17-2, John Benjamins B. V. Publisher, s. 275-311.

BAKKER, Egbert J. 2007. „Time, Tense, and Thucydides“, in: *The Classical World* 100, No. 2, Johns Hopkins University Press, s. 113-122.

BASSET, Louis. 2009. „The use of the imperfect to express completed states of affairs. The imperfect as a marker of narrative cohesion“, in: *Discourse Cohesion in Ancient Greek*, G.C Wakker & Bakker, S.J., (eds.), Brill, Boston, MA, s. 205-219.

BORNEMANN, Eduard & RISCH, Ernst. 2008. *Griechische Grammatik*. Deutschland, Diesterweg.

CLASSEN, J. 1914. *Thukydidés*, vol. 2, Berlin, Weidmannische Buchhandlung.

CRESPO, Emilio. 2014. „A rule for the choice of aorist and imperfect“, in: Annamaria Bartolotta (ed.), *The Greek verb, Morphology, Syntax, and Semantics*, Louvain-la-Neuve, Walpole, MA, Peeters, s. 71-82.

DE LA VILLA, JESÚS. 2014. "Tense/Aspect", in: *Encyclopedia of Ancient Greek Language and Linguistics*. Edited by: Georgios K. Giannakis. Brill Online. [2014].

- DUHOUX, Yves. 2000. *Le verbe grec ancien. Éléments de morphologie et de syntaxe historiques*. Louvain-la-Neuve, Peeters.
- GILDERSLEEVE, B. L. 1883. „Studies in Pindaric Syntax. III.-Aorist and Imperfect“, in: *The American Journal of Philology* 4, No. 2, Johns Hopkins University Press, s. 158-165.
- GOODWIN, William W. 1902. *Syntax of the moods and tenses*. London, MacMillan and CO.
- HEJNIC, Josef a kol. (PŘEL.), 1982. *Xenofón, Řecké dějiny*, Praha, Svoboda.
- HOENIGSWALD, Henry M.. 1948. „Les verbes ‘dire’ en grec ancien, by H. Fournier“, in: *Language* 24, No. 2, s. 199-205.
- HOOKE, James T. 1992. „Some uses of the greek imperfect“, in: Bela Brogyanyi and Reiner Lipp (ed.), *Historical Philology*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, s. 47-65.
- HUMBERT, Jean. 1960. *Syntaxe grecque*. Paris, Klincksieck.
- KOLLER, Hermann. 2015. „Praesens historicum und erzählendes Imperfekt: Beitrag zur Aktionsart der Praesensstammzeiten im Lateinischen und Griechischen“, in: *Museum Helveticum* 8, s. 63-99.
- KRENTZ, Peter. 1995. *Xenophon, Hellenika I-II.3.10*, Warminster, UK, Aris & Phillips Ltd.
- KRENTZ, Peter. 1995. *Xenophon, Hellenika II.3.11-IV.2.8*, Warminster, UK, Aris & Phillips Ltd.
- KÜHNER, Raphael & GERTH, Bernhard. 1963. *Ausführliche Grammatik der griechischen Sprache, Band I*. Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- LIDDELL, Henry George & SCOTT, Robert. 1961. *Greek-English Lexicon*. Oxford, The Clarendon press.
- MILLER, C. W. E. 1895. „The Imperfect and the Aorist in Greek“, in: *The American Journal of Philology*, Vol. 16, No. 2, s. 139-185.
- MONTANARI, Franco. 2015. *The Brill Dictionary of Ancient Greek*. Leiden, Brill.

- RIJKSBARON, Albert. 1986. „The discourse Function of the Imperfect“, in: A. Rijksbaron, H.A. Mulder & G.C. Wakker (eds.), *In the Footsteps of Raphael Kühner*, Amsterdam, s. 237-254.
- RIJKSBARON, Albert. 2002. *The Syntax and Semantics of the Verb in classical Greek*. Amsterdam.
- SEDGWICK, W. B. 1940. „Some Uses of the Imperfect in Greek“, in: *The Classical Quarterly* 34 - ¾, s. 118-122.
- SEDGWICK, W. B. 1957. „The Use of the Imperfect in Herodotus“, in: *The Classical Quarterly* 7 - ¾, s. 113-117.
- SCHWYZER, Eduard & DEBRUNNER, Albert. 1950. *Griechische Grammatik, Band II*. München, C.H. Beck.
- SMYTH, Herbert Weir. 1976. *Greek Grammar*. Cambridge, Massachusetts, Harvard University press.
- UNDERHILL, E. 2003. *A Commentary with Introduction and Appendix on the Hellenica of Xenophon*, Oxford, Clarendon press.